

Djapić dr D.:

KOMPLEKSNO PROUČAVANJE EKONOMIKE PROIZVODNJE
I FINANSIJSKE SITUACIJE ŠUMSKO-PRIVREDNIH ORGANIZACIJA
RESEARCH ON COMPLEX ECONOMIC AND FINANCIAL SITUATION
OF BOSNIA AND HERZEGOVINA FOREST ENTERPRISES

1. UVODNA RAZMATRANJA

Šumsko-privredne organizacije su tek u novije doba dobile karakter preduzeća, pa je istraživanje ekonomskih zakonitosti u ovoj oblasti bilo do sada zapostavljeno. Vrlo malo je radjeno na ovim problemima. Postoje neki izolirani pokušaji koji nisu kompleksno obradili pomenuta pitanja. Bilo je potrebno početi sistematsko istraživanje, da bi se mogli dobiti rezultati šireg značaja. Tek zadnjih mjeseci 1963. godine započeti su i izvršeni pripremni radovi za sistematičnija istraživanja u okviru ove tematike. Za iznalaženje sigurnijih zaključaka bila bi potrebna dugoročnija istraživanja, jer se samo u dužem promatranju mogu uočiti određene ekonomske zakonitosti naročito u oblasti šumarstva, čiji se veliki dio proizvodnje odigrava u okviru dugogodišnjeg ciklusa.

Istraživanje je vršeno u 1964. i 1965. godini na temelju podataka završenih proizvodnja prethodnih godina. U 1965. godini izvršena je u Jugoslaviji privredna reforma, koja predstavlja novu etapu u našem privrednom sistemu. Ona će naročito djelovati u grani šumarstva kao sirovinskoj oblasti privrede.

Privredna reforma već vrši i u budućem periodu će izvršiti velike promjene u oblasti privrede, pa će se dosadašnje ekonomske zakonitosti izmijeniti. Prema tome raniji podaci se neće moći komparirati sa novim.

Stoga se ovaj rad zaokružuje sa podacima iz 1962., 1963. i 1964. godine odnosno za trogodišnji period za koji se podaci mogu analitički komparirati. Naime, krajem 1961. godine izvršena je reorganizacija šumarstva, pa je šumarstvo prešlo sa budžetskog na poslovanje po privrednom računu. Tada je naročito u Bosni i Hercegovini proširen obim poslovanja šumarstva uključivanjem iskorištavanja šuma u privredne organizacije šumarstva.

Uporedo sa reorganizacijom šumarstva izvršena je izmjena i u izvorima finansiranja šumarstva.

Raniji novčani brutoprodukt uzgojnog šumarstva sastojao se uglavnom od cijene drveta u šumi na panju, odnosno iz takozvane šumske takse. Baš u ovom vremenu uvedena je nova ekonomska kategorija amortizacije za regeneraciju šuma, koja je u odredjenom smislu zamjenila izvjesne funkcije šumske takse, kao izvora finansiranja uzgojnog šumarstva. U navedenom periodu, tj. od 1961. godine dalje - kategorija šumske takse kao cijene drveta u šumi na panju nije više obavezna ekonomska kategorija. A isto tako prestao je kao izvor finansiranja za šumarstvo specifičan Fond za unapredjenje šumarstva, koji je naročito bio važan izvor finansiranja investicija šumarstva.

Uvodjenje privredne reforme u 1965. godini, a time i promjene koja će proizaći i u privredi šumarstva tražilo bi da se ova istraživanja nastave.

No, pošto su sredstva za istraživanje bila predviđena samo za ovaj period, to će se u ovom radu iznijeti analize, odnosno studija, za period:1962., 1963. i 1964. godine. Za te godine su se mogli izanalizirati i obračunati podaci o poslovanju šumarstva vodjenog u okviru i sistemu preduzeća.

Iako je ovaj period dosta kratak za ovakvu studiju, on ima tu pozitivnu stranu što je zaokružen, jer je 1962. godina početna godina u kojoj se kroz cijelu godinu šumsko-privredne organizacije poslovale kao preduzeća, što je takodjer i dalje nastavljeno u daljnim godinama 1963. i 1964. godini i to na sličan način, dok se u 1965. godini već mijenja situacija uvodjenjem privredne reforme. Tako navedene tri godine (1962., 1963. i 1964.) predstavljaju period, koji se može promatrati kao cjelina, gdje se mogu i komparirati elementi i rezultati poslovanja.

Pošto ranije nije bilo ovakvih istraživanja, ova analiza može poslužiti kao pionirska studija ekonomskih zakonitosti u ovoj grani privrede.

2. PODRUČJE ISTRAŽIVANJA

Istraživanja su, prema programu, predviđena da posluže za proučavanje kretanje sredstava i dohodaka, za proučavanje indikatora rentabilnosti, akumulativnosti, organskog sastava sredstava itd. u oblasti šumske privrede. Naročito se

polagala važnost, da se ustanove karakteristike u ekonomici i finansijskoj situaciji šumarstva gdje se podrazumjeva šumskouzojno gospodarenje zajedno sa iskorištavanjem šuma. Tokom istraživanja vršen je obilazak pojedinih šumsko-privrednih organizacija u karakterističnim područjima, da bi se uočile specifičnosti u ekonomici proučavane oblasti.

U toku pomenutog perioda vršeno je obračunavanje, prikupljanje i analiza podataka poslovanja šumsko-privrednih organizacija kao i obračunavanje i analiza podataka iz materijala i dokumenata banaka, poslovnih udruženja i drugih statističkih podataka iz oblasti koja se proučava, kao i oblasti koje služe za komparaciju.

Kod ovih analiza uzeta je u razmatranje, pored užeg šumarstva, i prerada drveta kao i proizvodnja celuloze, tj. grane koja se bave proizvodnjom šumskih, odnosno, drvnih proizvoda, a koje imaju različit i karakterističan organski sastav sredstava. Takodjer je za uporedjenje uzeta i oblast industrije i rudarstva cijele Jugoslavije. Kod proučavanja obračunavani su prvenstveno podaci za SRBiH. No, pored toga su obradjeni, odnosno, obračunati i analizirani radi komparacije, podaci iz republike Slovenije, Hrvatske i Srbije kao - republika sa različito razvijenim granama šumske privrede (i koje imaju svoje specifičnosti u odnosu na šumsku privredu BiH) - kao i podaci za cjelokupnu Jugoslaviju ovih grana kao i cjelokupnu oblast industrije i rudarstva. Kod obrade podataka i analize je obuhvaćeno 175/193/šumsko-privrednih organizacija u okviru Jugoslavije, a posebno 54/56/ šumsko-privredne organizacije SRBiH, 21/17/ šumsko-privredna preduzeća SR Slovenije, 30/40/ šumsko-privrednih organizacija SR Hrvatske i 45 /39/ preduzeća SR Srbije (prva cifra odnosi se na 1962. i 1963. godinu a cifra u zagradi na 1964.godinu).

Kod drvne industrije obuhvaćeno je 353 /351/ privredne organizacije u okviru SFRJ, a posebno 74 /73/ preduzeća iz SRBiH, 59 /55/ preduzeća SR Slovenije, 78 /82/ preduzeća SR Hrvatske i 116 /116/ preduzeća SR Srbije. Kod proizvodnje celuloze i papira obuhvaćeno je 37 /38/ privrednih organizacija Jugoslavije, a posebno 8 /7/ preduzeća SRBiH - kao i 13 /13/ preduzeća SR Slovenije, 7 /6/ preduzeća SR Hrvatske i 8 /10/ privrednih organizacija SR Srbije. Za uporedjenje obračunavani su i analizirani podaci iz oblasti industrije i rudarstva SR Jugoslavije iz 3.172 /3.165/ privrednih organizacija.

Prema predviđenom programu rada obračunavani su i analizirani podaci za ustanovljavanje ekonomskih indikatora i analiza prihoda, novostvorene vrijednosti dohodaka, strukture troškova, kretanja i strukture osnovnih i obrtnih sredstava, stanje radne snage kao i drugih ekonomskih pokazatelja akumulativnosti, efektivnosti uloženi sredstava, organskog sastava sredstava, rentabilnosti i dr.

Kao što je metodološki bilo predviđeno programom israživanja - u 1965. godini, analizom su obuhvaćeni podaci završene proizvodnje šumsko-privrednih organizacija 1964. godine zajedno sa ranije obradjenim podacima iz 1963. i 1962. godine. Rezultati pokazuju određenu mogućnost uopštavanja, odnosno, donošenja zaključaka u pogledu ekonomskih zakonitosti proizvodnje u ovoj oblasti. Na temelju obrade i analize podataka za tri godine (1962., 1963. i 1964.) daju se rezultati analize interesantne za ekonomska sagledavanja šumske privrede, a ovi ukazuju na karakteristična kretanja i na strukturu vrijednosti, troškova, angažovanja sredstava itd. Uočavanje nekih ekonomskih indikatora akumulativnosti, efikasnosti uloženi sredstava itd. mogu poslužiti za upoznavanje ekonomskih specifičnosti u šumarstvu u današnjim uslovima.

Kod obrade materijala upotrijebljen je metod komparativne analize.

Detaljnije obračunati podaci nalaze se u posebnim tabelama.* Analiza tih podataka odnosno analiza ekonomike šumske privrede odnosno šumsko-privrednih organizacija prikazaće se u sljedećim poglavljima.

3. STANJE ŠUMA ODNOSNO ŠUMSKIH POVRŠINA KAO I STANJE ŠUMSKOG FONDA

Da bi se dobila slika o okviru, koji daju prirodni uslovi šumskoj privredi, iznijeće se u ovoj studiji u prvom redu indikatori stanja šuma, odnosno šumskog fonda. To će pokazati prirodnu bazu na kojoj se razvija naša šumska privreda u ovom periodu koji se promatra. Ovdje će se također dati uporedjenja sa drugim zemljama, a unutar Jugoslavije i uporedjenja medju republikama - posebno za Bosnu i Hercegovinu.

* Te tabele ne objavljujemo ali ih zainteresovani mogu naći u biblioteci Instituta za šumarstvo - Sarajevo.

Cjelokupna površina Jugoslavije iznosi nešto preko 25 miliona hektara, a od toga na šumska zemljišta otpada oko 10 miliona hektara ili oko 40% cjelokupne površine. Na jednog stanovnika u Jugoslaviji dolazi oko 0,47 ha šumske površine, dok evropski prosjek iznosi oko 0,34 ha.

Računa se, prema poznatom šumskom ekonomistu dr Endresu, da je 0,35 ha po jednom stanovniku evropski indikator, da li je neka zemlja suficitna šumama, odnosno da li je njena šumska privreda u mogućnosti da se razvije u tolikoj mjeri, da pored pokrivanja svojih unutrašnjih potreba može dati i određeni višak za međunarodnu razmjenu.

Upoređujući Jugoslaviju sa drugim evropskim zemljama u pogledu šumskih površina po jednom stanovniku, statistike pokazuju da na jednog stanovnika dolazi: u Italiji oko 0,12 ha, Njemačkoj 0,14 ha, Švajcarskoj 0,20, Francuskoj 0,26, Čehoslovačkoj 0,32, Austriji 0,40, Rumuniji 0,42 ha itd. Kao što se vidi, Jugoslavija se u pogledu šumskih površina na jednog stanovnika nalazi na gornjoj ljestvici, što pokazuje da njena šumska privreda ima prirodnu bazu da se normalno razvija. Posebno Bosna i Hercegovina u okviru Jugoslavije u odnosu na šumske površine po jednom stanovniku pokazuje još povoljnije uslove. Površina Bosne i Hercegovine iznosi nešto preko 5 miliona hektara, a na šumsko zemljište otpada oko 2,500.000 ha, tako da na jednog stanovnika dolazi oko 0,68 ha.

Slične pokazatelje daje i stanje šumovitosti tj. odnos šumom obraslog zemljišta prema ukupnoj površini zemlje. Ovaj indikator za Jugoslaviju iznosi 33%, dok evropski prosjek iznosi 28,3%. Šumovitost u pojedinim evropskim zemljama iznosi: u Italiji 18,7%, u Njemačkoj 29,8%, u Švajcarskoj 22,4%, u Francuskoj 20,5%, u Čehoslovačkoj 31,2%, Austriji 33,4%, u Švedskoj 51%, u Finskoj 62,4%. Dakle, u pogledu šumovitosti Jugoslavija je iznad evropskog prosjeka tj. jedino skandinavske zemlje stoje po šumovitosti iznad Jugoslavije. Bosna i Hercegovina je još u povoljnijem položaju nego što je prosjek Jugoslavije, jer šumovitost Bosne i Hercegovine iznosi preko 42% tako da ova republika spada u zemlje sa najvećom šumovitošću u Evropi.

U okviru Jugoslavije odnos šumovitosti Bosne i Hercegovine prema drugim republikama vidi se iz procenata šumovitosti tih republika koji iznose: za

Sloveniju 45%, Crnu Goru 44%, Hrvatsku 31%, Makedoniju 33% i Srbiju 25%.

Još sigurniji indikator prirodnih uslova za stanje i razvoj šumske privrede u danasnjim uslovima je stanje šumskog fonda. Nužno ga je također prikazati da bi se vidjelo na kakvoj se prirodnoj bazi razvijala ekonomika šumsko-privrednih organizacija u neposrednom vremenskom periodu koji se razmatra.

U današnjim uslovima cijeni se da ukupna drvna zaliha Jugoslavije iznosi oko 980 miliona kubnih metara (u Bosni i Hercegovini oko 290 miliona m³, u Hrvatskoj 195 miliona m³, u Srbiji 216 miliona m³, u Sloveniji 150 miliona m³). Od ukupne drvne zalihe u Jugoslaviji 28% je četinarara, a 72% lišćara, dok je nešto povoljniji taj odnos u korist četinarara u Bosni i Hercegovini tj. 34% četinarara i 66% lišćara.

Iz ovih podataka o šumskim zemljišta kao i o šumskom fondu proizilazi da prirodni uslovi predstavljaju značajan faktor za razvoj snažne i ekonomične šumske privrede u Jugoslaviji, a posebno u Bosni i Hercegovini.

Medjutim, kad se promatraju ovi prirodni uslovi ima i nekih negativnosti, koje umanjuju povoljno djelovanje navedenih prirodnih uslova. To je u prvom redu loša struktura šuma, odnosno, šumskih zemljišta, specijalno šumskog fonda.

Od ukupnog šumskog zemljišta u Jugoslaviji svega je 76% obrasle površine odnosno oko četvrtine je neobrasle površine. Također obrasle površine šuma ne daju ekonomski povoljnu strukturu. Obraslu šumsku površinu sačinjava samo 62% očuvanih takozvanih ekonomskih šuma, dok 19% otpada na degradirane šume, a isto toliko, tj. 19% na niske šume i šikare.

Sličan je odnos i u Bosni i Hercegovini gdje od ukupnog šumskog zemljišta, obraslo šumsko zemljište zaprema oko 85%, a ima 15% neobraslog zemljišta i krša. Od obrasle površine samo su 60% ekonomske i očuvane visoke šume, dok je 16% degradiranih a 24% niskih šuma i šikara.

Pored ovakve slabe strukture šuma kao nepovoljan uslov za ekonomičan razvoj šumske privrede djeluju i neki faktori koji su uslovljeni lošom infrastrukturom naše zemlje i to i primarnom i sekundarnom.

Ovi faktori djeluju na razvoj cjelokupne privrede, a uslovljeni su istorijsko-ekonomskim razvitkom naše zemlje.

Jedan od takvih faktora je nedovoljna mreža komunikacija. Nedovoljna mreža javnih komunikacija nepovoljno je djelovala i na unutarnje komunikacije u šumama. U pogledu gustoće mreže komunikacija šumarstvo naše zemlje stoji vrlo loše. Jugoslavija, a posebno Bosna i Hercegovina mogu se ubrojiti u najslabije zemlje u Evropi u pogledu otvorenosti šuma.

Ovako nepovoljna situacija smanjuje ekonomičnost i racionalnost gospodarenja šumama i to ne samo iskorištavanja šuma, nego i intenzivnog uzgoja i čuvanja šuma. Procjenjuje se da u današnjim jugoslovenskim uslovima otvorenost šuma, odnosno gustina komunikacija, iznosi od 2-5 km na 1000 ha površine, dok u ostalim zemljama Evrope ta otvorenost iznosi mnogo više. Tako u Francuskoj oko 25 km na 1000 ha, Austriji 35 km, Švajcarskoj 57 km itd.

Uzimajući u obzir ove prirodne kao i opšte pokazatelje, povoljne i nepovoljne koji djeluju na ekonomska kretanja u šumarstvu, odnosno u šumskoj privredi, treba promatrati i rezultate ekonomske proizvodnje šumarstva u promatranom periodu, koji će se prikazati u narednim izlaganjima.

4. ANALIZA STANJA I STRUKTURE ULOŽENIH SREDSTAVA U ŠUMSKOJ PRIVREDI

Nakon što je iznesen pregled prirodnih i opštih uslova kao okvir u kojem se odvija proizvodnja grana šumske privrede, preći će se na analizu stanja i strukture sredstava, koja su uložena u grane šumske privrede. Time će se moći uočiti kakvu je osnovu, odnosno kakve je mogućnosti, dalo i daje društvo, odnosno zajednica, šumsko-privrednim organizacijama za razvijanje svoje proizvodnje.

4.1. Analiza stanja i struktura osnovnih sredstava

Najprije će se u promatranom periodu izvršiti analiza stanja osnovnih sredstava, odnosno istražiti kolika je uložnost u stalne (fiksne) fondove šumsko-privrednih organizacija, uporedo sa stanjem u granama koje te proizvode dalje preradjuju, kao i sa stanjem osnovnih sredstava u oblasti industrije i rudarstva kao oblasti

koja obuhvata glavnu bazu naše privrede; i u kojoj se nalazi najveći dio vrijednosti osnovnih sredstava.

Stanje osnovnih sredstava u ukupnoj vrijednosti svih kategorija kao i pojedinih glavnih kategorija uzimajući u obzir početne vrijednosti aktivnih osnovnih sredstava u promatranom periodu iznosilo je:

	- miliona dinara -		
	1962.	1963.	1964.
<u>u šumarstvu Jugoslavije</u>			
Ukupna vrijednost	108.093,5	111.202,8	108.482
u tome:			
- građevinski objekti	68.421,1	73.891,1	78.634
- orudje za rad	16.974,1	19.655,0	23.531
- ostalo	22.693,3	17.730,7	6.257
<u>u drvnoj industriji Jugoslavije</u>			
Ukupna vrijednost	127.713,1	145.140,1	168.994
u tome:			
- građevinski objekti	56.868,7	63.364,7	72.409
- orudja za rad	67.673,5	77.374,3	89.657
- ostalo	3.170,9	4.401,1	6.928
<u>u industriji celuloze Jugoslavije</u>			
Ukupno	104.092,3	117.421,3	180.639
u tome:			
- građevinski objekti	30.524,0	33.043,1	47.290
- orudja za rad	67.530,5	77.568,6	114.564
- ostalo	6.037,8	6.809,6	18.785

U cjelokupnoj oblasti industrije i rudarstva Jugoslavije u istom periodu bilo je stanje osnovnih sredstava ovako:

Početna vrijednost aktivnih osnovnih sredstava

- miliona dinara -

	1962.	1963.	1964.
Ukupno	3,402.386,2	3,909.860,3	4.350.451
u tome:			
- građevinski objekti	1,355.762,9	1,575.055,3	1,694.231
- orudja za rad	1,831.868,8	2,081.378,1	2,348.870
- ostalo	214.754,5	250.416,9	307.350

U istom periodu stanje osnovnih sredstava u ukupnom iznosu kao i pojedinih glavnih kategorija u početnim vrijednostima na kraju pojedinih godina iznosilo je u Bosni i Hercegovini:

u šumarstvu

Ukupna vrijednost	38.437	41.074	40.676
u tome:			
- građevinski objekti	28.441	30.528	31.534
- orudja za rad	6.970	7.463	7.698
- ostalo	3.027	3.082	1.444

u drvnjoj industriji

Ukupna vrijednost	36.663	41.511	50.271
u tome:			
- građevinski objekti	15.978	17.724	21.235
- orudja za rad	19.863	22.537	26.740
- ostalo	822	1.250	2.296

u industriji celuloze

Ukupna vrijednost	48.494	49.177	49.761
u tome:			
- građevinski objekti	13.107	13.280	13.301
- orudja za rad	30.769	31.176	31.876
- ostalo	4.618	4.726	4.588

Iz naprijed iznesenih podataka se vidi da je u Jugoslaviji, promatrajući početnu vrijednost osnovnih sredstava, uložnost u grane koje proizvode, odnosno, prerađuju šumske i drvene proizvode, najviša u proizvodnji celuloze i papira, pa tek onda u mehaničku preradu drveta a najmanja u šumarstvo.

U Bosni i Hercegovini je skoro sličan odnos s tim što se tek u zadnjoj godini perioda mehanička prerada drveta u glavnom izjednačila sa proizvodnjom celuloze. Šumarstvo je po uložnosti u osnovna sredstva i ovdje na zadnjem mjestu.

Analizirajući naprijed iznesene podatke proizilazi da je u aktivnim osnovnim sredstvima računajući po početnoj vrijednosti uloženo u cjelokupnu industriju i rudarstvo Jugoslavije oko 4.350 milijardi dinara (računato na kraju perioda), a u šumarstvo samo oko 110 milijardi dinara. To znači da uložena sredstva u fiksne fondove, odnosno, u stalna sredstva šumarstva, ne dosežu ni 2,5% uloženi sredstava u oblast industrije, što predstavlja vrlo nizak iznos ako se zna da šumska zemljišta Jugoslavije iznose cca 40% cjelokupne površine Jugoslavije, što bi značilo da bi šumarstvo trebalo predstavljati jednu od osnovnih grana privrede Jugoslavije.

Ovo stanje izgleda još nepovoljnije ako se promatraju sredstva uložena u orudja za rad, koja predstavljaju najvažniju grupu osnovnih sredstava, odnosno, sredstava koja najviše utiču na akumulativnost privrednih grana. U orudja za rad cjelokupne industrije i rudarstva Jugoslavije u istom periodu računajući po početnoj vrijednosti uloženo je nešto oko 2.348 milijardi dinara, a u šumarstvo oko 23,5 milijardi dinara, što znači da to iznosi tek 1% uloženi sredstava u istu vrstu osnovnih sredstava oblasti industrije i rudarstva Jugoslavije.

Ako promatramo ukupno uložena sredstva u aktivna osnovna sredstva (po početnoj vrijednosti) vidimo da vrijednost tih osnovnih sredstava u pojedinim godinama raste u mnogo većoj mjeri u granama i oblasti industrije nego u oblasti šumarstva.

U periodu za koji su se vršila istraživanja izvršena je analiza i strukture osnovnih sredstava. Rezultat istraživanja pokazuje da je u šumarstvu, posebno u Bosni i Hercegovini, nepovoljna ta struktura u odnosu na grane privrede koje su uzete u komparaciju.

Tako aktivna osnovna sredstva po početnoj vrijednosti pokazuju ovakvu strukturu izraženo u procentima ukupne vrijednosti.

U šumarstvu	Jugoslavija			Bosna i Hercegovina		
	1962.	1963.	1964.	1962.	1963.	1964.
gradjevinski objekti	63,3	66,4	72,5	74,0	74,3	77,6
orudja za rad	15,7	17,7	21,8	18,1	18,1	18,9
ostalo	21,1	15,9	5,7	7,9	7,5	3,5
<u>U drvnjoj industriji</u>						
gradjevinski objekti	44,5	43,7	42,8	43,6	42,7	42,3
orudja za rad	53,0	53,3	53,0	54,2	54,3	53,0
ostalo	2,5	3,0	4,2	2,2	3,0	4,7
<u>U proizvodnji celuloze i papira</u>						
gradjevinski objekti	29,3	28,1	26,2	27,0	27,0	26,8
orudja za rad	64,9	66,1	63,5	63,5	63,4	64,1
ostalo	5,8	5,8	10,3	9,5	9,6	9,1

Promatrajući ovakvu strukturu osnovnih sredstava proizilazi da je u šumarstvu naročito nepovoljna struktura u odnosu na orudja za rad. Poznato je da orudja za rad najviše povećavaju akumulativnost proizvodnje. Kao što se vidi od ukupne vrijednosti osnovnih sredstava (100%) najmanji je procenat orudja za rad u šumarstvu Jugoslavije, tj. od 15,7% do 21,8%, dok se taj procenat u drvnjoj industriji Jugoslavije penje na 53,0%, a u proizvodnji celuloze i papira kao najmehanizovanijoj grani od grana koje preradjuju šumske, odnosno, drvne proizvode taj se procenat penje čak i do 66,1%. Prema tome, od ukupnih osnovnih sredstava kod proizvodnje celuloze i papira oko dvije trećine vrijednosti orudja za rad, kod drvne industrije prelaze nešto preko polovine, dok vrlo mali procenat vrijednosti osnovnih sredstava predstavljaju orudja za rad u šumarstvu Jugoslavije.

Slaba opremljenost šumarstva još karakterističnije dolazi do izražaja ako se uporedi vrijednost orudja za rad prema broju proizvođača, odnosno,

prema broju prosječno uposlenih u šumarstvu i u pomenutim granama, koje se upoređuju kod ovih istraživanja.

Vrijednost orudja za rad (aktivnih - po početnoj vrijednosti) i broj proizvođača u pojedinim granama u oblasti šumarstva izgleda ovako (u 1963. i 1964. godini):

<u>U šumarstvu</u>	Jugoslavija		Bosna i Hercegovina	
	1963.	1964.	1963.	1964.
broj proizvođača	72.826	74.100	31.049	27.900
vrijednost orudja za rad u milionima dinara	19.653	23.531	7.463	7.698
<u>U drvnoj industriji</u>				
broj proizvođača	127.882	136.047	32.511	34.584
vrijednost orudja za rad u milionima dinara	77.374,3	89.657	22.537,4	26.740
<u>U proizvodnji celuloze i papira</u>				
broj proizvođača	19.059	21.528	4.347	4.146
vrijednost orudja za rad u milionima dinara	77.568	114.528	31.170,9	31.876

Upoređujući obračunate podatke proizilazi da je proizvođač u industriji celuloze i papira Jugoslavije opremljen sa 4,069.920 dinara orudja za rad (u 1963.) odnosno sa 5,321.627 dinara (u 1964. godini).

Ta opremljenost je kudikamo manja u mehaničkoj preradi drveta gdje iznosi 605.044 dinara (u 1963.) odnosno 659.015 dinara (u 1964.) po jednom proizvođaču, dok je u šumarstvu više nego upola manja i od mehaničke prerade drveta. Tako, ta opremljenost računata u vrijednosti orudja za rad po 1 proizvođaču u šumarstvu Jugoslavije iznosi svega 269.862 din. (u 1963.) odnosno sa svega 317.557 (u 1964. godini).

Još nepovoljnije odnose daju rezultati dobiveni iz završnih računa šumsko-privrednih organizacija Bosne i Hercegovine upoređeni sa odgovarajućim granama privrede.

Obračunati podaci pokazuju da na jednog zaposlenog dolazi početne vrijednosti aktivnih orudja za rad:

u šumarstvu samo	240.362 din (u 1963.) a u 1964. još manje tj.	175.914 din.
u drvnoj industriji	693.224 din (u 1963.) a u 1964.	773.190 din.
dok se u proizvodnji celuloze to penje čak na	7,170.670 din.(u 1963.) a u 1964.	7,688.374 din.

Ova istraživanja o opremljenosti oblasti šumarstva i grana koje dolaze u komparaciju daju evidentnu sliku niskog organskog sastava sredstava šumarstva, odnosno šumsko-privrednih organizacija, u odnosu na industrijske grane privrede. Ovo će u velikoj mjeri uticati na akumulativnost ove oblasti, kao što će se vidjeti iz kasnijih izlaganja.

Pored nepovoljne strukture osnovnih sredstava istrošenost ovih sredstava u šumarstvu je prilično velika, a to još više povećava loše stanje opremljenosti ove oblasti privrede. To se vidi iz odnosa tzv. sadašnje vrijednosti aktivnih osnovnih sredstava i njihove početne vrijednosti.

Odnos sadašnje i početne vrijednosti osnovnih sredstava u šumarstvu Jugoslavije izgleda ovako (u promatranom periodu):

	- miliona dinara -		
	1962.	1963.	1964.
sadašnja vrijednost	74.371,5	74.093,2	68.530
početna vrijednost	108.093,5	111.202,8	108.422

Iz ovih odnosa se vidi da se kategorija sadašnje vrijednosti aktivnih osnovnih sredstava u 1964. godini smanjila na ispod 2/3 početne vrijednosti, odnosno, istrošenost je u 1964. godini dostigla procent od 36,8%.

4.2. Analiza stanja obrtnih sredstava u granama šumske odnosno drvne privrede

Obrtna sredstva su neprestano u pokretu, odnosno u cirkulaciji, tako da stanja u određenom momentu ne predstavljaju pravu sliku stanja obrtnih sredstava. Stoga će se prvo uporediti prosječno korištena obrtna sredstva u pojedinim godinama promatranog perioda u pojedinim granama, odnosno oblastima privrede, koje su uzete u komparaciju.

Tako su se prosječno korištena obrtna sredstva kretala u pojedinim godinama:

	+ miliona dinara -		
	1962.	1963.	1964.
<u>u šumarstvu</u>			
Jugoslavija	17.167,3	20.000	21.688
Bosna i Hercegovina	7.389,2	8.297	7.585
<u>u drвноj industriji</u>			
Jugoslavija	88.123,1	91.184,1	96.236
Bosna i Hercegovina	19.093,0	22.319,3	22.283
<u>u proizvodnji celuloze</u>			
Jugoslavija	20.418,6	23.496,4	29.026
Bosna i Hercegovina	7.565,2	8.522,9	9.180
U ukupnoj industriji i rudarstvu Jugoslavije	1,328.651,3	1,517.820,8	1,730.010

Kao što se vidi iz navedenih podataka šumarstvo Jugoslavije u periodu 1962., 1963. i 1964. godine raspolagalo je sa manjim obrtnim sredstvima nego grane koje su uzete u komparaciju. Tako su obrtna sredstva šumarstva manja od obrtnih sredstava celulozne industrije, iako je ukupan prihod šumarstva veći od ukupnog prihoda industrije celuloze i papira. Isto tako drvna industrija Jugoslavije raspolagala je sa skoro pet puta većim obrtnim sredstvima od šumarstva, iako ukupan prihod drvne industrije ne dostiže ni tri puta ukupan prihod šumarstva. Slični odnosi u navedenim granama pojavljuju se i u republici Bosni i Hercegovini.

Prema statističkim podacima iz istog perioda prosječno korištenje obrtnih sredstava u oblasti industrije i rudarstva Jugoslavije iznosi godišnje oko 1.500 milijardi dinara (1963.) odnosno 1.730 milijardi (1964.god.) a u šumarstvu Jugoslavije svega oko 20 milijardi (1963.) odnosno 21.688 milijardi dinara u 1964. godini. Iz ovog izlazi da obrtna sredstva koja su bila na raspolaganju oblasti šumarstva ne dostižu ni 1,3% obrtnih sredstava oblasti industrije i rudarstva, a to je dalko ispod onoga što predstavlja ukupne prihode šumarstva u odnosu na ukupne prihode cjelokupne industrije i rudarstva.

Ovo je dosta abnormalan odnos osobito kada se zna, da se proizvodnja šumarstva odvija u šumi na velikim i neravnim prostorima, a ne u zatvorenim halama. Proces proizvodnje u šumarstvu radi prirodnih uslova se ne može odvijati u kontinuiranom procesu, odnosno u šumarstvu se ne može primijeniti serijska proizvodnja. Stoga se u ovoj proizvodnji normalno pojavljuju prekidi rada i zadržavanje većih zaliha nedovršene proizvodnje u raznim fazama, a time se povećava vrijeme obrta kao i potreba relativno većih obrtnih sredstava za normalno odvijanje procesa proizvodnje.

Svakako ovako mala obrtna sredstva, koja su stajala na raspolaganju šumsko-privrednim organizacijama djeluje nepovoljno na njihovo ekonomsko poslovanje.

Kod obrtnih sredstava izvršeno je istraživanje i njihova struktura.

Struktura obrtnih sredstava može se vidjeti iz stanja pojedinih vrsta obrtnih sredstava na kraju pojedinih godina promatranog perioda.

Tako je stanje pojedinih vrsta obrtnih sredstava na kraju pojedinih godina izgledalo ovako:

U šumarstvu Jugoslavije	- miliona dinara -		
	1962.	1963.	1964.
Zalihe materijala	3.623,7	4.590,3	5.942
Zalihe nedovršene proizvodnje	8.568,6	7.971,8	9.577
Zalihe gotovih proizvoda	3.468,4	2.575,1	3.208
Novčana sredstva, kupci, dobavljači i ostalo:	36.468,5	35.950	37.059
(od toga kupci)	(8.054)	(7.356)	(7.267)

Slična je struktura obrtnih sredstava šumarstva Bosne i Hercegovine, koja izgleda ovako:

	- miliona dinara -		
	1962.	1963.	1964.
Zalihe materijala	1.647,7	1.963,6	2.219
Zalihe nedovršene proizvodnje	3.460,2	2.734,2	2.930
Zalihe gotovih proizvoda	1.627,3	1.197,7	1.172
Novčana sredstva, kupci, dobavljači i ostalo:	14.663,5	13.211	15.495
(od toga kupci)	(2.117)	(2.098)	(1.848)

Iz obračunatih podataka se vidi, da je u pomenutom periodu u šumarstvu Jugoslavije (a može se reći i Bosne i Hercegovine) bila dosta stabilna struktura robnih obrtnih sredstava. S druge strane može se vidjeti nesrazmjernan odnos robnih i obračunsko-novčanih obrtnih sredstava.

Izvršena je i analiza koeficijentata obrtanja obrtnih sredstava. Ona pokazuje da je koeficijent obrtanja veći u šumarstvu nego u drvnjoj industriji, pa čak veći nego u cjelokupnoj industriji i rudarstvu, a veći je nego kod visokomehanizovane industrije celuloze što predstavlja anomaliju.

Na ovako visok koeficijent obrtanja svakako su uticali niski izdaci za lične dohotke u šumarstvu (koji spadaju među najniže u privredi), a isto tako maleni izdaci za uzgojno šumarstvo u obliku amortizacije za regeneraciju šuma, koja će se kasnije posebno analizirati.

5. KRETANJE I STRUKTURA TROŠKOVA U ŠUMSKOJ PRIVREDI

Kod ove analize istraživalo se trošenje sredstava na sveukupni rad - minuli i živi koji sudjeluje u proizvodnji. Time su obuhvaćeni takozvani prirodni troškovi, koji se odnose na elemente proizvodnje, koji zapravo jedini stvaraju nove proizvode. To znači proučava se kretanje i struktura troškova, koji se odnose na tri osnovna elementa proizvodnje, tj. troškove koji se izdaju na predmete rada, sredstava za rad i na samu radnu snagu. Time će se eliminisati neki elementi viškova

rada, koji se nalaze u raznim izdacima koji u širem smislu ulaze u troškove privrednih organizacija.

Kod ove analize se istražuje ne samo kretanje tih troškova, nego i struktura ukupnih troškova, koji se odnose na sredstva za proizvodnju s jedne strane, i na radnu snagu s druge strane, da bi se vidio i organski sastav sredstava u proizvodnji šumarstva i drugih grana koje preradjuju šumske, odnosno drvene proizvode.

5.1. Kretanje troškova predmeta rada odnosno troškova materijala

Obračunavanjem podataka iz završnih računa privrednih organizacija šumarstva i drugih grana koje se kompariraju, došlo se do detaljnijih podataka, o troškovima.

Ovdje će se uzeti kretanje svih troškova za predmete rada, odnosno troškove materijala uključujući i tzv. materijalne usluge sa strane.

Kretanje troškova materijala za cijelu Jugoslaviju izgledalo je ovako (u promatranom periodu) za pojedine grane i oblast šumarstva:

	- miliona dinara -		
	1962.	1963.	1964.
U šumarstvu	30.970,3	47.401,9	57.672
U drвноj industriji	123.556,8	175.856,6	198.579
U proizvodnji celuloze i papira	43.195,9	57.963,9	73.050

Posebno za Bosnu i Hercegovinu u istim granama i u oblastima šumarstva iznosili su troškovi materijala:

U šumarstvu	13.312,5	17.723,6	17.739
U drвноj industriji	23.538,0	36.125,5	47.298
U proizvodnji celuloze	11.870,1	16.832,9	17.939

Troškovi materijala su se stalno povećavali sa povećavanjem ukupnog prihoda, no u šumarstvu Jugoslavije u mnogo većoj mjeri nego u šumarstvu Bosne i Hercegovine.

5.2. Kretanje troškova amortizacije

Prikazaće se stanje amortizacije u ukupnim iznosima u pojedinim godinama promatranog perioda za šumarstvo, i grane koje su uzete u komparaciju, da bi se vidjeli troškovi trošenja osnovnih sredstava, a isto tako da bi se vidjelo sa kojim sredstvima raspolaže šumarstvo za zamjenu postojećih osnovnih sredstava, odnosno za prostu reprodukciju.

Ovo će se iskazati za cijelu Jugoslaviju, a posebno za Bosnu i Hercegovinu i republike koje su karakteristične za uporedjenje.

Tako se u promatranom periodu visina amortizacije kretala u ovim vrijednostima:

	- miliona dinara -		
	1962.	1963.	1964.
<u>U šumarstvu</u>			
Jugoslavija	4.671	4.122	4.671
Bosna i Hercegovina	2.149	1.830	2.022
Slovenija	905	747	908
Hrvatska	990	846	918
Srbija	387	431	530
<u>U drвноj industriji</u>			
Jugoslavija	3.828	6.125	8.307
Bosna i Hercegovina	1.161	1.894	2.535
Slovenija	811	1.253	1.615
Hrvatska	983	1.535	2.020
Srbija	514	854	1.249
<u>U industriji celuloze</u>			
Jugoslavija	3.214	4.802	6.962
Bosna i Hercegovina	1.634	2.264	2.605
Slovenija	807	1.287	1.704
Hrvatska	580	885	1.069
Srbija	187	355	1.155

Kao što se vidi sredstva amortizacije u šumarstvu nisu se mijenjala u većoj mjeri, dok su u drugim granama koje preradjuju šumske, odnosno drvne proizvode, sredstva amortizacije znatnije rasla.

Iz ovih podataka može se vidjeti, da je šumarstvo Jugoslavije opterećeno sa 2/3 vrijednosti amortizacije drvne industrije Jugoslavije u 1963. godini, a u 1964. godini čak i više, iako ukupni novčani brutoprodukt šumarstva iznosi daleko ispod polovine ukupnog novčanog brutoprodukta drvne industrije. Iz navedenih cifara također se može uočiti, da je šumarstvo Bosne i Hercegovine opterećeno sa više od dva puta većom amortizacijom od šumarstva Hrvatske, iako ukupni prihod šumarstva Bosne i Hercegovine ne premašuje mnogo ukupni prihod šumarstva Hrvatske.

Upoređujući gore navedene podatke zapaža se anomalija, da je amortizacija šumarstva u Bosni i Hercegovini skoro ista kao i amortizacija drvne industrije iste republike, iako je novčani bruto produkt šumarstva dva puta manji nego novčani bruto produkt drvne industrije ove republike. Ovo je još izrazitije, kada se zna da bi veća amortizacija trebala da prikaže i veću opremljenost, a što nije slučaj, kao što je već naprijed analizirano. Ovo pogotovo što je lošija struktura osnovnih sredstava u šumarstvu a to djeluje i na manju akumulativnost ove oblasti.

Zapaže se (iz obračunatih podataka) i činjenica, da je proizvodnja celuloze Bosne i Hercegovine nesrazmjerno, tj. mnogo više opterećena amortizacijom nego što je proizvodnja celuloze Slovenije, iako je novčani bruto produkt proizvodnje celuloze Slovenije mnogo veći nego što je novčani bruto produkt industrije celuloze Bosne i Hercegovine. Ovo je jedan od uzroka da industrija celuloze Bosne i Hercegovine nije u stanju da plaća celulozno drvo po odgovarajućim cijenama, što nepovoljno djeluje i na ekonomiku šumarstva Bosne i Hercegovine.

5.3. Kretanje troškova koji se odnose na živi rad

Da bi obuhvatili sve troškove bez kojih se ne može izvršiti proizvodnja, potrebno je ne samo utvrditi troškove minulog rada, nego i one koji se odnose i na živi rad i time bi bili obuhvaćeni svi troškovi tj. na ukupni rad. Stoga će se ovdje iznijeti kretanje neto ličnih dohodaka uključujući u njih i neto lične dohotke, kojima su opterećeni i troškovi poslovanja. Time bi se prikazali troškovi na tzv. "Potreban rad".

U periodu za koji je izvršeno ovo istraživanje neto lični dohoci u šumarstvu, odnosno i u granama koje se upoređuju kretali su se ovako:

- miliona dinara -

	1962.	1963.	1964.
<u>Jugoslavija</u>			
U šumarstvu	19.514,7	25.994,9	32.953
U drvnoj industriji	24.302,7	34.299,8	51.958
U proizvodnji celuloze	5.062,6	7.053,9	9.539
<u>Bosna i Hercegovina</u>			
U šumarstvu	7.347	8.758	10.611
U drvnoj industriji	4.857,9	7.461,6	12.201
U proizvodnji celuloze	1.084,6	1.751,9	2.110

5.4. Strukturni odnos troškova u granama šumske privrede

Da bi se dobilo međusobno upoređenje koliko se troši za minuli rad, a koliko na živi rad, proanalizirati će se učešće troškova materijala, troškova amortizacije kao i neto ličnih dohodaka pojedinih grana, koje se upoređuju kao i u oblasti šumarstva.

Učešće troškova materijala u ukupnom prihodu izgleda ovako:

(Uzeće se stanje u sredini perioda koji se promatra, a u procentima ukupnog prihoda)

	Jugoslavija	BiH	Slovenija	Hrvatska	Srbija
U šumarstvu	40,5	40,5	44,1	40,3	37,2
U drvnoj industriji	63,2	64,9	60,6	61,7	66,3
U proizvodnji celuloze	55,9	73,5	56,2	55,8	62,9

Učešće troškova amortizacije u ukupnom prihodu iznosi (u procentima):

U šumarstvu	3,8	4,7	4,0	2,9	3,4
U drvnoj industriji	2,2	2,7	1,8	2,3	1,5
U proizvodnji celuloze	4,6	7,2	3,7	3,3	3,5

Učešće neto ličnih dohodaka u ukupnom prihodu (u procentima) je

sljedeće:

	<u>Jugoslavija</u>	<u>BiH</u>
U šumarstvu	24,3	22,4
U drвноj industriji	12,3	10,5
U proizvodnji celuloze	6,8	5,5

Proizilazi da je udio neto ličnih dohodaka u ukupnom prihodu kod proizvodnje šumarstva skoro dva puta veći, nego što je udio neto ličnih dohodaka u ukupnom prihodu drvne industrije, odnosno skoro četiri puta veći nego kod proizvodnje celuloze.

Ovo daje indikaciju nižeg organskog sastava sredstava u proizvodnji šumarstva u odnosu na industrijske grane.

Ovo se još bolje može vidjeti iz odnosa tzv. prirodnih troškova u cijeni koštanja.

U 1964. godini taj odnos je ovakav (u procentima):

<u>Jugoslavija</u>	Materijalni troškovi :	amortizacija :	neto lični dohoci
U šumarstvu	60,5	4,9	34,6
U drвноj industriji	76,7	2,2	21,1
U industriji celuloze	81,6	7,8	10,6

Slično je u BiH

U šumarstvu	58,4	6,7	34,9
U drвноj industriji	76,2	4,1	19,7
U industriji celuloze	79,1	11,5	9,4

To znači da trošenje sredstava na minuli rad i na živi rad (u 100 dijelova) iznosi oca:

u šumarstvu	65 minuli rad	+ 35 živi rad
u drвноj industriji	80 minuli rad	+ 20 živi rad
u celuloznoj industriji	90 minuli rad	+ 10 živi rad

Ovi odnosi pokazuju koliko je niži organski sastav sredstava u šumarstvu nego što je u drvenoj industriji, a pogotovo od onog u industriji celuloze i papira.

6. ANALIZA KRETANJA UKUPNIH PRIHODA I NOVOSTVORENE VRIJEDNOSTI ŠUMSKE PRIVREDE

Da bi se ilustrovalo iz koje sirovinke baze odnosno iz kojih su količina šumskih proizvoda, koji su inače ograničeni prirodnim uslovima, proizašli prihodi šumarstva navešće se prije same analize - posječene drvene mase u pojedinim godinama istraživanog perioda.

Za cijelu Jugoslaviju i za Bosnu i Hercegovinu iznijee se podaci o sječama, posebno za četinare, i posebno za lišćare, da bi se mogla izvesti detaljnija uporedjenja.

Prema statističkim podacima godišnje sječe četinara i lišćara iznosile su u Jugoslaviji:

	1962.	1963.	1964.
Četinara (m3)	5,036.000	4,824.000	4,530.000
Lišćara (m3)	10,773.000	12,529.000	12,700.000

a u Bosni i Hercegovini:

Četinara (m3)	2,177.000	1,906.000	1,694.000
Lišćara (m3)	2,891.000	3,530.000	3,429.000

Ovi podaci pokazuju, da su u odnosu na ukupne sječe Jugoslavije sječe Bosne i Hercegovine iznosile za četinare:

u 1962. godini	43,2%
u 1963. godini	39,5%
u 1964. godini	37,4%

a za lišćare:

u 1962. godini	26,8%
u 1963. godini	28,2%
u 1964. godini	27,0%

Radi komparacije iz podataka Statističkog godišnjaka SFRJ navešće se ukupne sječe za Jugoslaviju i republike koje su karakteristične za uporedjenje. Iz tih podataka proizilazi da su ukupne sječe iznosile: u 1963. godini u Jugoslaviji - 17,353.000 m³, u Bosni i Hercegovini - 5,259.000 m³, u Sloveniji - 3,236.000 m³, u Hrvatskoj - 4,529.000 m³ i u Srbiji - 2,763.000 m³, a u 1964. godini u Jugoslaviji - 17,230.000 m³, u Bosni i Hercegovini - 5,123.000 m³, u Sloveniji - 3,026.000 m³, u Hrvatskoj - 4,361.000 m³ i Srbiji - 2,998.000 m³.

Ovo daje sliku sirovinske baze na kojoj se razvijala proizvodnja u granama šumske, odnosno drvne, privrede, tj. u šumarstvu i u granama, koje preradjuju šumske, odnosno drvne, proizvode.

Ukupni prihodi i novostvorene vrijednosti, koje se pojavljuju, mogu poslužiti kao indikatori koji pokazuju kako se ta sirovinska baza ekonomski koristila. U prvom redu proanaliziraće se ukupni prihodi u granama šumske, odnosno drvne, privrede.

6.1. Analiza kretanja ukupnih prihoda šumske privrede

U periodu 1962. do 1964. godine godišnji ukupni prihodi šumarstva i grana koje preradjuju šumske, odnosno drvne, proizvode kretali su se ovako (u miliona dinara):

Šumarstvo	Ukupni prihod		
	1962.	1963.	1964.
Jugoslavija	79.248,0	107.075,2	131.693
Bosna i Hercegovina	32.201,2	38.986,0	42.115
Slovenija	11.854,0	18.703,9	30.052
Hrvatska	23.013,8	30.027,9	35.627
Srbija	7.957,6	12.517,7	15.544
<u>Prerada drveta</u>			
Jugoslavija	194.729,9	278.349,5	343.470
Bosna i Hercegovina	45.116,1	70.809,3	82.471
Slovenija	51.638,2	68.295,1	84.130
Hrvatska	50.873,3	65.959,1	87.248
Srbija	37.094,2	55.809,0	67.740

<u>Industrija celuloze</u>	Ukupni prihod		
	1962.	1963.	1964.
Jugoslavija	76.683,5	103.707,3	126.637
Bosna i Hercegovina	21.700,7	31.484,3	32.123
Slovenija	28.207,7	34.864,7	43.204
Hrvatska	19.878,3	26.675,8	31.604
Srbija	6.685,6	10.250,9	17.750

Komparacija učešća šumarstva i drvne industrije Bosne i Hercegovine i drugih republika u ukupnom prihodu šumarstva i drvne industrije Jugoslavije daje određene rezultate, koji pokazuju stanje razvijenosti pojedinih grana šumske privrede.

Ovdje će se izvršiti komparacija za Bosnu i Hercegovinu u nekim vrlo karakterističnim odnosima.

Analiza tih odnosa pokazuje nerazvijenost daljne prerade proizvoda šumarstva u odnosu na svoju sirovinsku bazu.

Takav rezultat pokazuje odnos ukupnih prihoda šumarstva Bosne i Hercegovine prema ukupnim prihodima šumarstva Jugoslavije, upoređenim sa odnosima ukupnih prihoda drvne industrije Bosne i Hercegovine prema ukupnim prihodima drvne industrije Jugoslavije. Dok je proizvodnja šumarstva Bosne i Hercegovine izražena vrijednosno (u ukupnom prihodu) predstavljala u 1962. godini 40,6%, 1963.godini 36,4%, a u 1964.godini cca 32% cjelokupne vrijednosti proizvodnje šumarstva Jugoslavije, ukupna proizvodnja drvne industrije Bosne i Hercegovine izražena u ukupnom prihodu daje samo 23,2% (u 1962.godini), 25,4% (u 1963.godini) i 23,9% (u 1964.godini) ukupnog prihoda drvne industrije Jugoslavije.

Nedovoljna razvijenost daljne prerade proizvoda šumarstva Bosne i Hercegovine naročito se reljefno ukazuje, ako se ukupni prihodi odgovarajućih grana Bosne i Hercegovine i Slovenije uporedo sa rezultatima završnih računa 1963.god.

Dok je proizvodnja šumarstva Bosne i Hercegovine izražena vrijednost ukupnim prihodom više nego dva puta veća od proizvodnje šumarstva Slovenije, ukupni prihod drvne industrije Slovenije je jednak ukupnom prihodu drvne industrije

Bosne i Hercegovine (cca 68 milijardi prema 70 milijardi dinara), a u industriji celuloze Slovenije čak i veći od onog u Bosni i Hercegovini (cca 34 milijarde prema 31 milijardi dinara).

Slično je - ako se izvede uporedjenje za ukupan prihod šumarstva Bosne i Hercegovine u 1964. godini. Ovaj je veći od ukupnog prihoda šumarstva Slovenije skoro za 40%. Međutim, ukupan prihod drvne industrije Slovenije daleko prelazi ukupan prihod drvne industrije Bosne i Hercegovine, a to je još u većoj mjeri izraženo u odnosima ukupnih prihoda proizvodnje celuloze i papira, jer ukupan prihod industrije celuloze i papira Slovenije u istoj godini prelazi ukupni prihod iste grane proizvodnje Bosne i Hercegovine skoro za jednu trećinu.

Analiza ukupnog broja zaposlenih uporedjenja sa ukupnim prihodom u šumarstvu i u drugim granama, koje preraduju šumske, odnosno drvne, proizvode daje vrlo karakteristične rezultate. Da bi se vidjelo kretanje radne snage, a i da bi se izvršile analize karakterističnih slučajeva prethodno će se iznijeti obračunati podaci o kretanju broja zaposlenih u pojedinim godinama promatranog perioda u navedenim granama.

Prosječna zaposlenost kretala se ovako:

<u>U šumarstvu</u>	<u>1962.</u>	<u>1963.</u>	<u>1964.</u>
Jugoslavije	68.844	72.826	74.101
Bosne i Hercegovine	29.721	31.049	27.900
Slovenije	7.090	9.145	9.732
Hrvatske	20.033	19.308	19.004
Srbije	6.759	7.466	8.427
<u>U drvnoj industriji</u>			
Jugoslavije	121.643	127.882	136.047
Bosne i Hercegovine	29.867	32.511	34.584
Slovenije	23.889	24.942	25.583
Hrvatske	33.557	34.546	35.690
Srbije	26.010	27.382	30.904

	1962	1963.	1964.
<u>U proizvodnji celuloze i papira</u>			
Jugoslavija	17.305	19.059	21.528
Bosna i Hercegovina	4.270	4.347	4.146
Slovenija	5.524	5.743	6.179
Hrvatska	5.181	6.273	5.392
Srbija	2.167	2.513	4.580

Na temelju podataka izračunatih za cjelokupnu industriju i rudarstvo Jugoslavije, gdje se nalazi gro zaposlenih društvenog sektora, zaposlenost u ovoj oblasti dostigla je cifru od 1,202.761 (1963.) odnosno 1,309.161 (1964.godine).

Ako se uporedi broj zaposlenih u šumarstvu Jugoslavije sa brojem zaposlenih u cjelokupnoj industriji i rudarstvu Jugoslavije izlazi, da je u šumarstvu Jugoslavije zaposleno cca 6% od ukupno zaposlenih u industriji i rudarstvu Jugoslavije.

Ako se uporedi bruto produkt šumarstva Jugoslavije (107.075 milijardi dinara) sa bruto produktom industrije i rudarstva Jugoslavije (4.956,97 milijardi) proizilazi, da je bruto produkt šumarstva po vrijednosti svega oko 2,2% bruto produkta industrije i rudarstva.

Ako se ovi odnosi uposlenosti i bruto produkta međusobno uporede vidi se, da se u industriji i rudarstvu stvara skoro 3 puta veći bruto produkt (po vrijednosti) uz istu zaposlenost. Kako neki ekonomisti to smatraju indikatorom produktivnosti rada to bi, prema takvom shvatanju, značilo da je produktivnost u šumarstvu Jugoslavije skoro tri puta manja nego u industriji i rudarstvu Jugoslavije.

To bi se moglo izraziti i računajući ukupni prihod po 1 zaposlenom.

Tako ukupan prihod prema broju zaposlenih u drvanoj industriji Jugoslavije iznosi za 1963. godinu

$$\frac{278.345,5 \text{ miliona dinara}}{127.882 \text{ radnika}} \text{ odnosno } \frac{2,176.612 \text{ dinara}}{1 \text{ zaposlenom}}$$

ukupnog prihoda po 1 zaposlenom.

za celuloznu industriju Jugoslavije iznosio bi taj odnos:

$\frac{103.707,3 \text{ miliona dinara}}{19.059 \text{ radnika}}$ odnosno $\frac{5.441.382 \text{ dinara}}{19.059 \text{ radnika}}$

prihoda po 1 zaposlenom,

a za šumarstvo Jugoslavije taj odnos izgleda ovako:

$\frac{107.707,5 \text{ miliona dinara}}{72.826 \text{ radnika}}$ odnosno $\frac{1.477.975 \text{ dinara}}{72.826 \text{ radnika}}$

prihoda ukupnog po 1 zaposlenom.

Iz ovih odnosa se vidi, da je vrijednost ukupnog prihoda po 1 zaposlenom u šumarstvu daleko ispod vrijednosti ukupnog prihoda grana, koje su uzete u uporedjenje.

Ako bi se po ovim odnosima zaključila produktivnost rada u šumarstvu, produktivnost šumarstva spadala bi medju najniže u privredi. Medjutim, ovaj odnos ne izražava pravu produktivnost rada jer se, prema Marks-u, mora uzeti u obzir ne samo količine živog rada, nego i količine minulog rada, da bi se mogla odrediti prava produktivnost rada.

Mnogo bliže bi se moglo zaključiti na izvjesno bolje korištenje radne snage u stvaranju ukupnog prihoda, ako bi se u istoj grani proizvodnje uporedile veličine ukupnog prihoda sa brojem zaposlenih u raznim slučajevima. To bi u izvjesnom smislu indiciralo i na veličinu produktivnosti rada. Stoga će se uporediti ukupni prihodi uzimajući u račun broj zaposlenih u pojedinim republikama.

Iz takvih uporedjenja proizlazi, da u 1964. na 1 zaposlenog dolazi ukupnog prihoda:

U šumarstvu Jugoslavije	1,777.209 dinara
" Bosne i Hercegovine	1,509.497 "
" Slovenije	3,087.957 "
" Hrvatske	1,876.000 "
" Srbije	1,840.000 "

Iz ovih rezultata se vidi da je ukupan prihod šumarstva Bosne i Hercegovine po jednom zaposlenom najniži u cijeloj Jugoslaviji.

To bi indiciralo na slabu produktivnost rada u šumarstvu Bosne i Hercegovine.

No, kako je već naprijed spomenuto odnosi između ukupnog prihoda i broja zaposlenih ne mogu se uzeti kao definitivno mjerilo produktivnosti rada, jer u ukupnom prihodu ima elemenata koje nije proizveo živi rad, koji sudjeluje u dotičnoj proizvodnji. Ovo bi se naročito nepravilno interpretiralo, ako su proizvodnje raznorodne. No, svakako da ovakvi rezultati indiciraju na bolje, odnosno gore, ekonomsko poslovanje.

Da bi ukupni prihod očistili od elemenata minulog rada, i time ustanovili šta je ukupnom prihodu stvorio živi rad, odnosno zaposleni u određenoj proizvodnji, potrebno bi bilo uzeti u obzir kategoriju novostvorene vrijednosti u dotičnoj proizvodnji. To ćemo postići ako od ukupnog prihoda odbijemo elemente prenesene vrijednosti.

Stoga će se u sljedećim izlaganjima uzeti u obzir kretanja novostvorene vrijednosti u pojedinim vrstama proizvodnje i izvršiti analize odnosno novostvorene vrijednosti i broja zaposlenih u granama proizvodnje, koje se razmatraju. To će dati mnogo bliže odnose za kategoriju produktivnosti rada. Kategorija ukupnog prihoda po vrijednosti, kao ni kategorije naturalnih pokazatelja stavljene u odnos sa živim radom odnosno sa brojem zaposlenih ne daju sigurne pokazatelje produktivnosti rada, jer mnogo faktora može deformisati te rezultate.

6.2. Analiza kretanja novostvorene vrijednosti u šumskoj privredi

Pod novostvorenom vrijednošću podrazumjeva se ono što ostaje, kad se od ukupnog prihoda odbije minuli rad odnosno i opredmećeni rad izvan proizvodnje koja se promatra, a uključen u bruto produkt te proizvodnje. Drugim riječima ako se oduzme prenesena vrijednost od vrijednosti bruto produkta. Zapravo to je ono što je novoostvoreno u dotičnoj grani proizvodnje u ukupnom prihodu.

Novoostvorena vrijednost pokazuje priraštaj vrijednosti, koji je stvoren djelovanjem živog rada, koji sudjeluje u promatranoj proizvodnji. Razumije se ukoliko su vrijednosti deformisane neadekvatnim cijenama, da se time deformiše i veličina novostvorene vrijednosti. No, mi moramo uzimati cijene onakvima kakve su danas.

Novostvorene vrijednosti u šumarstvu i granama koje su uzete u komparaciju kretale su se ovako:

	- miliona dinara -		
	1962.	1963.	1964.
<u>U šumarstvu</u>			
Jugoslavije	43.607	55.552	69.350
Bosne i Hercegovine	16.740	19.432	22.354
Slovenije	7.340	9.481	14.377
Hrvatske	12.634	16.082	19.786
Srbije	4.581	6.986	8.515
<u>U drvnoj industriji</u>			
Jugoslavije	67.487	96.251	136.590
Bosne i Hercegovine	14.096	22.925	32.588
Slovenije	19.754	25.659	34.245
Hrvatske	18.363	23.772	36.504
Srbije	11.869	18.025	24.428
<u>U industriji celuloze</u>			
Jugoslavije	30.276	40.941	46.625
Bosne i Hercegovine	8.197	12.388	11.579
Slovenije	12.108	13.993	16.484
Hrvatske	7.737	10.893	13.269
Srbije	2.158	3.474	4.887

Analiza pokazuje da je procentualni udio novostvorene vrijednosti u ukupnom prihodu u šumarstvu veći nego u granama industrije. Tako je novostvorena vrijednost u ukupnom prihodu iznosila u Bosni i Hercegovini (1963.godine).

U šumarstvu	49,8%
U drvnoj industriji	32,0%
U industriji celuloze	30,3%
U ukupnoj industriji i rudarstvu	32,8%

Pošto je novostvorena vrijednost ono što je proizveo živi rad, odnosno zaposleni u određenoj grani proizvodnje, to će se uporediti veličine novostvorene vrijednosti sa brojem zaposlenih u šumarstvu, drvnoj industriji, industriji celuloze, kao i u cjelokupnoj industriji i rudarstvu.

Tako je odnos novostvorene vrijednosti (u milionima dinara) prema broju zaposlenih bio za Jugoslaviju:

	1962.	1963.	1964.
u šumarstvu	<u>43.607</u> 68.844	<u>55.552</u> 72.826	<u>69.350</u> 74.101
u drvnoj industriji	<u>64.487</u> 121.643	<u>96.251</u> 127.862	<u>136.590</u> 136.047
u industriji celuloze	<u>30.276</u> 17.305	<u>40.941</u> 19.059	<u>46.625</u> 21.528
u cijeloj industriji i rudarstvu	<u>1,179.469</u> 1,138.251	<u>1,591.552</u> 1,202.761	<u>2,075.375</u> 1,309.161

Iz obračunatih podataka proizilazi da je novostvorena vrijednost po jednom zaposlenom bila za Jugoslaviju:

U šumarstvu	762.791 dinara (u 1963.god.) 993.588 dinara (u 1964.god.)
U drvnoj industriji	752.652 dinara (u 1963.god.) 1,003.991 dinar (u 1964.god.)
U industriji celuloze	2,148.119 dinara (u 1963.god.) 2,165.784 dinara (u 1964.god.)
U cjelokupnoj industriji i rudarstvu	1,323.249 dinara (u 1963.god.) 1,585.271 dinara (u 1964.god.)

Iz gornjih podataka se vidi, da je mnogo ravnomjerniji odnos novostvorene vrijednosti i broja zaposlenih, nego što je bio slučaj odnosa ukupnog prihoda prema broju zaposlenih u pojedinim granama.

Zapaža se da je novostvorena vrijednost po jednom zaposlenom u šumarstvu gotovo podjednaka onoj u drvnjoj industriji, čak je u 1963. godini i premašuje. Tako izvedena analiza odnosa novostvorene vrijednosti u 1963. godini pokazuje, da novostvorena vrijednost u šumarstvu Bosne i Hercegovine po jednom zaposlenom nije mnogo manja od one u drvnjoj industriji iste republike, iako je ukupan prihod drvne industrije bio skoro dva puta veći nego u šumarstvu.

7. REPRODUKCIJA U ŠUMARSTVU

U ovoj studiji kada se govori o šumarstvu podrazumjevaju se obadrije djelatnosti; i šumarstvo koje uzgaja šume, i ono koje ih iskorišćava.

Pokazani ukupni prihodi su zapravo novčani bruto produkti na završetku procesa proizvodnje iskorišćavanja šuma, ali u kojem su uključena i sredstva za uzgajanje šuma odnosno prihodi uzgojnog šumarstva.

Uzgojno šumarstvo koje se bavi proizvodnjom drveta u šumi (proizvodnja je biološkog karaktera) osigurava osnovnu sirovinu iskorišćavanja šuma.

Da bi se osigurala stalna svakogodišnja proizvodnja šumskih proizvoda, a time garantovala stalna reprodukcija drvnih proizvoda i u ostalim granama, koje obradjuju i preradjuju šumske, odnosno drvne, proizvode, mora se finansiranje proizvodnje uzgojnog šumarstva kao bazične djelatnosti također stalno osiguravati, i to svake godine.

Analizirajući obradjene rezultate podataka iz završnih računa šumsko-privrednih organizacija zapaže se određena tendencija koja može nepovoljno djelovati na pozitivno kretanje reprodukcije uzgojnog šumarstva, a naročito proširene reprodukcije u budućem periodu.

Dok se prihodi ukupnog šumarstva stalno povećavaju, sredstva za uzgojno šumarstvo u periodu koji se razmatra naglo su opala, u odnosu na godine neposredno prije ovoga perioda.

Tako analiza elemenata završnih računa šumsko-privrednih organizacija iz 1962., 1963. i 1964. godine o kretanju materijalne baze uzgojnog šumarstva daje određene i nepovoljne indikatore.

Naprijed je rečeno, da je uzgojno šumarstvo bilo ranije organizovano u posebnim samostalnim ustanovama (direkcijama šuma, šum. gazdinstvima) i da je svoje prihode dobivalo iz cijena drveta u šumi (na panju) odnosno kako se to u praksi nazivalo, iz prihoda šumske takse.

Reorganizacijom i uklapanjem uzgojnog šumarstva i iskorištavanja šuma u jedinstvene privredne organizacije prestale su da se praktikuju ranije administrativno određene šumske takse kao prihodi uzgojnog šumarstva. Te su šumske takse samo u Bosni i Hercegovini prelazile prihode od pet milijardi dinara u godinama neposredno prije ovog perioda koji se razmatra. Sada se sredstva za uzgojno šumarstvo dobivaju iz takozvane amortizacije za regeneraciju šuma.

Prema podacima iz završnih računa u tabeli, koja će se iznijeti, prikazaće se kretanje sredstava amortizacije za regeneraciju šuma kao prihoda uzgojnog šumarstva, a u periodu koji se razmatra.

7.1. Kretanje sredstava za regeneraciju šuma

U periodu koji je uzet u razmatranje amortizacija za regeneraciju šuma kretala se u Jugoslaviji i u pojedinim republikama ovako:

	- miliona dinara -		
	1962.	1963.	1964.
Jugoslavija	4.172	8.653	13.640
Bosna i Hercegovina	2.089	3.510	4.970
Slovenija	327	836	1.977
Hrvatska	1.220	2.810	4.051
Srbija	319	985	1.716

Ako se analiziraju ova sredstva u pojedinim godinama ona su daleko ispod sredstava što su se u godinama neposredno prije ovog perioda dobivala u obliku cijene drveta u šumi (na panju) odnosno takozvane šumske takse, koja je tada

predstavljala prihod uzgojnog šumarstva. Ovo pogotovo što se procentualno iz amortizacije za regeneraciju šuma mnogo više uzima za gradjenje šumskih komunikacija, nego što je iznosio procenat šumske takse koji se odnosio na ukupne investicije u šumarstvu.

Ova sredstva za gradjenje šumskih komunikacija u prvom redu se troše za potrebe iskorištavanja šuma.

Sredstva za regeneraciju šuma predstavljaju vrlo mali procenat ukupnog prihoda šumarstva. Taj procenat je u pojedinim republikama, u pojedinim godinama perioda koji se promatra, iznosio od 3 do 11,7% ukupnog prihoda šumarstva; i to ako se uključe i sredstva iz amortizacije šuma data za gradnju šumskih komunikacija.

Ako se isključe sredstva iz amortizacije za regeneraciju šuma data za gradnju šumskih komunikacija, izlazi da sredstva za uzgojno šumarstvo ne iznose ni 8% cijene koštanja šumarstva.

Ovo će se uporediti sa troškovima za uzgojno šumarstvo u zemlji, gdje se vodi mnogo naprednije šumsko gospodarenje. Prema podacima profesora min-henskog Univerziteta dr Speera ("Kosten kalkulation in der Forstwirtschaft" - 1959., strana 30) medju troškovima ukupnog šumarstva (uzgoja i iskorištavanja šuma zajedno) od ukupnih 158.450,393 DM (a na etatu od 2,850.000 m³) u 1958. godini samo tzv. kulturni troškovi tj. troškovi uzgoja šuma (bez čuvanja i drugih upravnih troškova uzgojnog šumarstva), iznose 28.772.996 DM tj. 18,2% cijene koštanja šumarstva (za uzgoj i iskorištavanja zajedno) a u ranijim godinama čak i više; na primjer 21,5% u 1952. godini. Iz ovoga se vidi ogroman nesrazmjer, upoređujući sredstva uzgojnog šumarstva kod nas.

Iz ovog slijedi da je ovakva finansijska politika, u odnosu na materijalnu bazu uzgojnog šumarstva, vrlo nepovoljna za razvoj uzgoja šuma kod nas. Sredstva za uzgojno šumarstvo regulisana su nesigurnim instrumentom. Odredjena je samo donja granica (400 Din po m³ posječenog drveta) za odredjivanje amortizacije za regeneraciju šuma. Prepušteno je samim šumsko-privrednim organizacijama da same odrede sredstva za regeneraciju šuma. Time je prepušteno, u stvari, šumsko-privrednim organizacijama da same odredjuju koliki su materijalni troškovi osnovne sirovine za iskorištavanje šuma. Prema tome tržište ne verificira cijenu osnovne sirovine šumarstva. Iznosi amortizacije za regeneraciju šuma, koji su jedina sredstva uzgojnog

šumarstva, nemaju nikakve veze sa onim što bi novčano predstavljalo drvo u šumi (na panju) kao sirovinu za iskorištavanje šuma, a ta je sirovina završni proizvod uzgojnog šumarstva. Prihod šumarstva nije utvrđen ekonomskim mjerilima tržišta, nego subjektivnim mjerilima. Ovo se još više pogoršava činjenicom što najveći dio amortizacije za regeneraciju šuma usljed velikih potreba za otvaranjem šuma dolazi na gradjenje šumskih komunikacija.

Iz ovog je proisteklo da su proizvodni radovi uzgojnog šumarstva u periodu koji se razmatra u stalnom opadanju, u odnosu na godine neposredno prije ovog perioda.

Tako je ukupna površina obuhvaćena uzgojnim radovima u Bosni i Hercegovini iznosila:

1960. godine	150.297 ha
1961. godine	109.476 ha

a u periodu koji se razmatra:

1962. godine	88.812 ha
1963. godine	80.676 ha
1964. godine	65.492 ha

Ovo opadanje uzgojnih radova je uslijedilo i pored povećanih sjemena u ovom periodu u odnosu na ranije godine. Ukoliko se ovaj proces nastavi to će nepravilno djelovati na osiguranje trajne reprodukcije šumskih proizvoda, ne samo proširene nego čak i proste reprodukcije u budućem periodu.

8. AKUMULATIVNOST, RENTABILNOST, EKONOMIČNOST I EFIKASNOST ULOŽENIH SREDSTAVA U OBLASTI ŠUMSKE PRIVREDE

Naprijed je pomenuta ekonomska kategorija produktivnosti rada, i vidjeli smo da se ne mogu dobiti sigurni i realni podaci ukoliko se produktivnost mjeri samo po živom radu. Ti indikatori govore da je produktivnost u šumarstvu niska. Nužno bi bilo dopuniti istraživanja produktivnosti rada ekonomskim kategorijama akumulativnosti, rentabilnosti, ekonomičnosti i efikasnosti uloženi sredstava u šumarstvu, da bi se upotpunilo ekonomsko proučavanje šumske privrede, odnosno šumsko-privrednih organizacija.

8.1. Akumulativnost u oblasti šumske privrede

O akumulativnosti u granama šumske privrede bilo je govora i u ranijim izlaganjima iz kojih se vidi da nizak organski sastav sredstava u šumarstvu nepovoljno djeluje na akumulativnost ove oblasti.

Ovdje će se konkretnije utvrđivati akumulativnost u šumarstvu prema veličini onog dijela ukupnog prihoda, koji se doista odnosi na akumulaciju i druge viškove rada.

Ukupni višak rada koji se postiže u novčanom bruto produktu, jedini je izvor akumulacije za proširenu reprodukciju, koju će koristiti bilo zajednica, bilo šumsko-privredne organizacije. Proizvedeni novčani bruto produkt, umanjen za prenesenu vrijednost, daje novodobivenu, novostvorenu vrijednost u proizvodnji iz koje će proizaći s jedne strane višak rada kao izvor akumulacije i ono što od te novostvorene vrijednosti odlazi na lične dohotke proizvođača.

Koliki dio novostvorene vrijednosti odlazi na akumulaciju i druge dijelove viška rada, a koliko na lične dohotke najbolje se može vidjeti iz odnosa ukupnog viška rada prema onome što ide na lične dohotke proizvođača. Tok pokazuje potencijalnu mogućnost akumulacije odnosno akumulativnost grana privredne organizacije.

Taj odnos u današnjim uslovima najbolje bi se mogao izraziti matematski ovako (izraženo u procentu):

$$\frac{VR}{NL} \cdot 100$$

gdje je VR = višak rada, NL = neto lični dohodak (uključujući neto lične dohotke, koji terete troškove poslovanja).

(Ovo bi bilo analogno nekadašnjoj kategoriji stope akumulacije i fondova!)

Kod analize akumulativnosti upotrijebiće se gornji iznos - i to da bi se utvrdila akumulativnost u širem smislu (tj. akumulativnost sa gledišta zajednice - društva).

Ovo će se primijeniti za utvrđivanje akumulativnosti u šumarstvu, i u granama koje se kompariraju.

Ti odnosi u promatranom periodu izgledaju ovako (izraženo u procentu):

u šumarstvu Jugoslavije

u 1962. godini	$\frac{24.092,4}{19.514,7}$. 100 = 128,5%
u 1963. godini	$\frac{29.557}{25.995}$. 100 = 113,4%
i u 1964. godini	$\frac{36.397}{32.953}$. 100 = 110,5%

u šumarstvu Bosne i Hercegovine

u 1962. godini	127,8%
u 1963. godini	121,8%
u 1964. godini	110,7%

u drvnj industriji Jugoslavije

u 1962. godini	$\frac{43.184}{24.303}$. 100 = 177%
u 1963. godini	$\frac{61.950}{34.299}$. 100 = 180,6%
u 1964. godini	$\frac{84.632}{51.958}$. 100 = 162,9%

u drvnj industriji Bosne i Hercegovine

u 1962. godini	190%
u 1963. godini	192,8%
u 1964. godini	167,5%

u industriji celuloze Jugoslavije

u 1962. godini	$\frac{25.213}{5.063}$. 100 = 498%
u 1963. godini	$\frac{33.887}{7.054}$. 100 = 480,3%
u 1964. godini	$\frac{37.086}{9.539}$. 100 = 388,8%

u industriji celuloze Bosne i Hercegovine

u 1962. godini	655,7%
u 1963. godini	607,1%
u 1964. godini	487,7%

Naprijed analizirani podaci pokazuju akumulativnost u širem smislu. Tu se vidi da u pogledu ovakve akumulativnosti šumarstvo stoji na vrlo niskom stepenu. Pored toga, zapaža se da se ta akumulativnost postepeno smanjuje, umjeto da se povećava. No, to smanjivanje se zapaža u ovom periodu i kod drvne industrije, kao i kod industrije celuloze.

Kao što se vidi ta stopa akumulativnosti u šumarstvu iznosi od 110% - 128,5%, dok se u drvnjoj industriji kreće od 163% do 193%, a u industriji celuloze od 389% do 656%.

Prema našim jugoslovenskim prosjecima grane sa stopom ispod 250% mogu se smatrati nisko akumulativnim. Prema tome, šumarstvo spada u oblasti sa najnižom stopom akumulacije.

U šumarstvu je ovo još jače izraženo u pogledu tzv. interne akumulativnosti. Tu se misli na odnos onog što ostaje iz čistog prihoda za fondove šumsko-privrednih organizacija, odbijajući ono što dolazi na lične dohotke. Taj je odnos vrlo nepovoljan u oblasti šumarstva. U prosjeku se odnos onoga što odlazi u fondove šumsko-privrednih organizacija, prema onome što ide na lične dohotke, odnosi kao cca 10 : 90. Iako lični dohoci u šumsko-privrednim organizacijama spadaju medju najniže u privredi, odnos onoga što se izdvaja na lične dohotke, prema onome što je odlazilo na fondove šumsko-privrednih organizacija, vrlo je nepovoljan za fondove. Iz ovog se jasno vidi da je interna akumulativnost šumsko-privrednih organizacija još lošija nego akumulativnost u širem smislu. Interna akumulativnost pokazuje potencijalnu mogućnost šumskoprivrednih organizacija za proširenu reprodukciju, odnosno za unapredjenje i racionalizaciju proizvodnog procesa, iz vlastitih sredstava akumulacije.

Kao što se vidi interna akumulativnost šumsko-privrednih organizacija je minimalna.

8.2. Indikatori rentabilnosti u šumskoj privredi

Za proučavanje rentabilnosti, odnosno ustanovljivanje indikatora rentabilnosti, uzimaće se odnos čistog finansijskog rezultata prema ulozenim sredstvima. Kao čisti finansijski rezultat sa gledišta društva, zajednice, najadekvatnije je u socijalističkim uslovima smatrati postignuti višak rada. Time se iz postignutog novčanog bruto produkta izdvaja ono što je iznad prirodnih troškova, tj. iznad onoga što je proizvodno neophodno utrošeno na elemente proizvodnje - predmete rada, sredstva za rad i na one koji sudjeluju u proizvodnji, odnosno na elemente koji su stvorili proizvode, odnosno novčani bruto produkt. Višak rada je, dakle, ono što je proizvedeno za društvo, preko onog što je utrošeno na proizvodne elemente, koji stvaraju bruto produkt.

Prema tome, višak rada izražava u pravom smislu čisti finansijski rezultat za društvo. Rentabilitet izračunat po višku rada može se smatrati pravom društvenom rentabilnošću, ako se višak rada stavi u odnos prema ulozenim sredstvima, koje je društvo (zajednica) stavila na raspolaganje privrednoj organizaciji, odnosno određenoj grani privrede.

Kao uložena sredstva normalno je smatrati osnovna sredstva, kao i obrtna sredstva, koja su privrednoj organizaciji, odnosno grani privrede, stajala na raspolaganju za određenu proizvodnju. To bi bila prosječno uložena osnovna i obrtna sredstva jer toliko ih je faktično privredna organizacija i koristila.

Takodjer, kao određeni indikator rentabilnosti može se uzeti i odnos viška rada samo prema osnovnim sredstvima, odnosno stalnim sredstvima, koje je zajednica zapravo dala na upravljanje privrednim organizacijama.

Prema tome, kod ovog istraživanja uzeće se oba ova indikatora rentabilnosti. U prvom slučaju uzimaće se za indikator rentabilnost (r) višak rada (VR) prema osnovnim (OS) i obrtnim sredstvima (OBS) zajedno - odnosno matematski izraženo u procentualnom odnosu:

$$r = \frac{VR}{OS + OBS} \cdot 100$$

U drugom slučaju staviće se u odnos višak rada samo prema osnovnim sredstvima. Ovo, da bi se istražila i u šumarstvu rentabilnost korištenja fiksnih fondova, odnosno takvih

uloženih sredstava, koja se ne vraćaju odmah nakon jednog ciklusa, nego tek nakon duže godina, što mnogo više opterećuje zajednicu - društvo. Prema tome, nužno je izmjeriti rentabilnost i prema ovim sredstvima da bi se to veće opterećenje posebno izrazilo.

8.2.1. Indikatori rentabilnosti ukupno uložених sredstava u šumskoj privredi

Obračunavajući i analizirajući rentabilnost po formuli

$$r = \frac{VR}{OS + OBS} \cdot 100$$

u šumarstvu i granama, koje se upoređuju dolazi se do sljedećih rezultata.

Rentabilnost u šumarstvu Jugoslavije iznosila je:

u 1963. godini $\frac{29.557}{92.042} \cdot 100 = 32,1\%$

u 1964. godini $\frac{36.397}{104.480} \cdot 100 = 34,84\%$

a u šumarstvu Bosne i Hercegovine

u 1963. godini 26,4%

u 1964. godini 26,93%

Rentabilnost u drvnjој industriji Jugoslavije u istim godinama iznosi:

u 1963. godini $\frac{61.951}{192.409} \cdot 100 = 32,1\%$

u 1964. godini $\frac{84.632}{216.862} \cdot 100 = 39,03\%$

a u drvnjој industriji Bosne i Hercegovine:

u 1963. godini 28,8%

u 1964. godini 35,2%

U istom periodu rentabilnost u industriji celuloze Jugoslavije bila je:

u 1963. godini $\frac{33.887}{112.205} \cdot 100 = 30,2\%$

u 1964. godini $\frac{37.086}{175.086} \cdot 100 = 21,18\%$

a u Bosni i Hercegovini

u 1963. godini	21,4%
u 1964. godini	19,02%

Razmatrana je i rentabilnost cijele oblasti industrije i rudarstva Jugoslavije koja iznosi

u 1963. godini	$\frac{1,161.530}{4,202.175} \cdot 100 = 27,6\%$
u 1964. godini	$\frac{1,477.467}{4,836.614} \cdot 100 = 30,55\%$

Ovi odnosi pokazuju da šumarstvo daje skoro isti višak rada za društvo u odnosu na ukupno uložena sredstva kao i drvna industrija. Upada u oči da je rentabilnost šumarstva, a i drvne industrije veća nego rentabilnost industrije i celuloze, a od cijele oblasti industrije i rudarstva uzete u prosjeku.

Rentabilnost šumarstva Bosne i Hercegovine je prilično niža od prosječne za Jugoslaviju, ali je veća nego što je rentabilnost industrije celuloze u Bosni i Hercegovini.

8.2.2. Rentabilnost korištenja osnovnih sredstava u šumskoj privredi

Obračunavajući rentabilnost po formuli

$$r = \frac{VR}{OS} \cdot 100$$

dolazi do ovakvih indikatora rentabilnosti (VR = višak rada, OS - osnovna sredstva):

U šumarstvu

Jugoslavije

u 1963. godini	41,2%
u 1964. godini	43,96%

Bosne i Hercegovine

u 1963. godini	33,1%
u 1964. godini	32,61%

U drvnoj industriji

Jugoslavije

u 1963. godini	61,2%
u 1964. godini	70,2%

Bosne i Hercegovine

u 1963. godini	50,4%
u 1964. godini	57,2%

U industriji celuloze

Jugoslavije

u 1963. godini	38,2%
u 1964. godini	25,4%

Bosne i Hercegovine

u 1963. godini	25,9%
u 1964. godini	23,32%

U cjelokupnoj oblasti industrije i rudarstva Jugoslavije

u 1963. godini	43,2%
u 1964. godini	47,5%

Analiziraju ove podatke vidi se da se rentabilnost u šumarstvu uzimajući u odnos višak rada prema uložnim osnovnim sredstvima tokom proizvodnje približava prosjeku industrije. Niža je nego kod drvne industrije, ali povoljnija nego kod visokomehanizovane proizvodnje celuloze, što predstavlja anomaliju. Ovo daje vrlo lošu sliku korištenja osnovnih sredstava u proizvodnji celuloze, što svakako utječe nepovoljno i na oblast šumarstva kao glavnog proizvođača sirovine za ovu granu industrije.

I ovdje se pokazuje da se u šumarstvu Bosne i Hercegovine u odnosu na osnovna sredstva nepovoljnije ekonomski posluje, nego što se posluje u prosjeku šumarstva Jugoslavije, a isto to važi i za druge grane Bosne i Hercegovine koje prerađuju šumske, odnosno, drvne proizvode. Naročito su loši indikatori rentabilnosti proizvodnje celuloze, što potvrđuje ranije istraživanje rentabilnosti po ukupno uložnim sredstvima.

8.2.3. Ekonomičnost u šumskoj privredi

Običajno se ekonomičnost (E) istražuje iz odnosa proizvodne količine prema utrošenim elementima proizvodnje ili izraženo formulom

$$E = \frac{Q}{M + S + R}$$

gdje je Q = bruto produkt, M = materijal, S = sredstva za rad, R = radna snaga.

Pošto se teško mogu izvesti uporedjenja u naturalnim pokazateljima, to bi prema dr Š. Babiću ("Uvod u ekonomiku privrednih organizacija", Zagreb 1955.) bolje odgovarali vrijednosni pokazatelji, odnosno u našim uslovima ekonomičnost (E) bi se mogla izraziti ovakvim odnosom:

$$E = \frac{\text{Ukupni prihod}}{\text{Cijena koštanja (Prirodnih troškova)}}$$

Po ovom odnosu analizirani koeficijenti ekonomičnosti (E) daju ove rezultate (u prosjeku Jugoslavije):

u šumarstvu

u 1963. godini 1,381

u 1964. godini 1,382

u drvnjoj industriji

u 1963. godini 1,286

u 1964. godini 1,327

u industriji celuloze

u 1963. godini 1,485

u 1964. godini 1,414

Rezultati su povoljni za šumarstvo jer se ekonomičnost utroška sredstava, faktora proizvodnje, gotovo izjednačava sa industrijskim granama koje imaju viši organski sastav sredstava.

8.2.4. Efikasnost ulaganja u šumsku privredu

U najnovije vrijeme sve se više nastoji ustanoviti efikasnost ulaganja u pojedine proizvodnje. To se može vidjeti iz ekonomske literature zapadnih i istočnih zemalja.

Na Zapadu se pominje kapitalni koeficijent, a na Istoku koeficijent proizvodnih sredstava.

Taj kapitalni koeficijent, odnosno koeficijent proizvodnih fondova, je novi ekonomski instrument koji dobro izražava ekonomsku efikasnost upotrebe kapitala odnosno proizvodnih fondova.

U kapitalizmu stavljaju u odnos predujmljene kapitalne i izvršene proizvodnje sa tim predujmljenim kapitalima ili nacionalni dohodak, koji je postignut takvom proizvodnjom, odnosno upotrebom kapitala. U socijalističkim uslovima stavljaju se u odnos upotrebljeni proizvodni fondovi, odnosno osnovna i obrtna sredstva koja su nužna za određenu proizvodnju, sa onim što je dobiveno upotrebom tih stalnih (fiksni) i obrtnih fondova.

Za šumarstvo, kao i grane koje se kompariraju, izvešće se ti indikatori efikasnosti. U odnos prema osnovnim i obrtnim sredstvima (kao proizvodnim fondovima) staviće se postignuti nacionalni dohodak u proizvodnji ovih grana, odnosno i u oblasti šumarstva.

Nacionalni dohodak se uzima zato jer je samo to proizvedeno u novoj proizvodnji, pored prenesene vrijednosti koja je već ranije postojala, ili je proizvedena u drugoj proizvodnji.

Prema tome matematski izraženo ta bi efikasnost iznosila:

$$Ef = \frac{\text{Proizvodni fondovi}}{\text{Nacionalni dohodak}} = \frac{OS + OBS}{ND}$$

gdje je Ef = efikasnost uloženi proizvodnih fondova, OS = osnovna sredstva, OBS = obrtna sredstva, a ND = nacionalni dohodak.

Ti indikatori efikasnosti uloženi proizvodnih fondova iznosili bi u ovom periodu:

u šumarstvu Jugoslavije:

$$\text{u 1963. godini} \quad E_f = \frac{92.043}{55.552} = 1,657$$

$$\text{u 1964. godini} \quad E_f = \frac{104.480}{69.350} = 1,507$$

u drvnoj industriji Jugoslavije

$$\text{u 1963. godini} \quad E_f = \frac{192.409}{96.251} = 1,999$$

$$\text{u 1964. godini} \quad E_f = \frac{216.862}{136.590} = 1,588$$

u proizvodnji celuloze Jugoslavije

$$\text{u 1963. godini} \quad E_f = \frac{112.205}{40.941} = 2,741$$

$$\text{u 1964. godini} \quad E_f = \frac{175.086}{46.625} = 3,755$$

a u cjelokupnoj industriji Jugoslavije u 1963. godini 2,639

u 1964. godini 2,330

Ovi indikatori pokazuju koliko se koristi vrijednosti osnovnih i obrtnih sredstava za jedinicu proizvedenog nacionalnog dohotka u pojedinim granama proizvodnje. To znači da je ista uložnost proizvodnih fondova u našim uslovima u ovom periodu davala povoljnije rezultate u šumarstvu nego u industrijskim granama. Drugim riječima rečeno, šumarstvo je sa manje proizvodnih fondova postizavalo istu veličinu nacionalnog dohotka.

9. DISKUSIJA I REZIME

U ovoj studiji obradjeno je šumarstvo kao cjelina u kojoj je obuhvaćena i djelatnost šumarstva koja uzgaja šume, kao i djelatnost koja te šume iskorištava.

U novije vrijeme, tj. baš u periodu koji je uzet u istraživanje, ove djelatnosti i organizaciono su povezane u jednu cjelinu što i novi Zakon o

šumama propisuje. Po propisima toga Zakona čak je i određeno da se za šumarstvo kao cjelinu, uključujući uzgoj i iskorištavanje šuma, vodi zajedničko ekonomsko poslovanje. Stoga su i elementi koji su stajali na raspolaganju kod ovih istraživanja adaptirani za oblast šumarstva kao cjelinu. Zapravo, uzgajanje šuma i njihovo iskorištavanje međusobno su organski veoma povezani, naročito ondje gdje se vodi tzv. preborno gospodarenje, kao što je kod nas slučaj - posebno u Bosni i Hercegovini. Podaci koji se dobivaju za obračunavanje i analizu odnose se na cijelu oblast šumarstva, a ne posebno za uzgajanje šuma odnosno iskorištavanje šuma. Pošto proizvodi iskorištavanja šuma kao krajnji produkti šumarstva izlaze na tržište, to su analizirani prihodi, odnosno i novostvorene vrijednosti, rezultati na kraju završnog proizvodnog procesa iskorištavanja šuma. Dakle, obračunati indikatori, kao i izvedene ekonomske zakonitosti, odnose se na oblast šumarstva koja uključuje u sebi i uzgoj i iskorištavanje šuma.

No, uzgajanje šuma i iskorištavanje šuma imaju svoje posebne specifičnosti, naročito u ekonomskom pogledu. Djelatnost šumarstva je izrazito biološkog karaktera i ima poseban produkcionni proces, koji se radi dužine vremena proizvodnje uslovljenog prirodom ne može uklopiti u način ekonomskih obračuna, vizuelnih u ostaloj privredi. Proces proizvodnje je dugogodišnji i vrlo različan od uobičajnih vrsta proizvodnje naročito industrijskog tipa produkcije.

Rezultat uzgojnog šumarstva je zrelo drvo u šumi (na panju), još neposječeno, a djelatnost iskorištavanja je proizvodna grana, koja to drvo u šumi (na panju) kao svoju sirovinu dalje obradjuje dok ga ne dovede na tržište. Proces iskorištavanja šuma, za razliku od uzgoja šuma, je mehaničkog karaktera i odvija se u vremenu koje dozvoljava, da se obračunavanja vrše u običajnom okviru jedne godine (bilansiranje itd.) kao što se vrši i u drugim granama privrede. Dakle, proces proizvodnje iskorištavanja šuma uklapa se u običajne načine proizvodnje kakvi su i u ostaloj privredi.

Promatrani u jednoj godini, kao običajnom okviru analiza proizvodnje, radovi uzgojnog šumarstva, samo u toj jednoj godini, ne daju gotov proizvod. Znači, proizvodni radovi uzgojnog šumarstva u jednoj godini su samo dio jednog proizvodnog procesa, koji je dugogodišnji, a radovi iskorištavanja dovršavaju svoje proizvode u istoj godini u kojoj su i započeti. Pošto su ove dvije djelatnosti

medjusobno povezane u istu oblast šumarstva, jasno je da ovakve karakteristike njihovih proizvodnji pokazuju da u novčanom bruto produktu i njegovim djelovima sadrže u sebi različite elemente, koji nisu istovrsnog karaktera.

Specifičnost godišnjeg bruto produkta uzgojnog šumarstva, pošto je on rezultat dugogodišnjeg proizvodnog procesa, je u tome što je on proizvod radova i ranijih godina. No, ta ulaganja iz ranijeg perioda ne mogu se uzimati u račun kod izračunavanja vrijednosti tog bruto produkta. Ovo, ne samo radi nedostatka normalnih knjigovodstvenih evidencija, nego i radi toga što bi se ranija ulaganja rada iz prošlog perioda morala izmjeriti sadašnjim mjerilima, tj. u odnosu na sadanju produktivnost rada. Znači nemamo elemenata za određivanje vrijednosti bruto produkta uzgojnog šumarstva po troškovima za uzgojno šumarstvo. Iz cijelog izlaganja slijedi dalje, da se godišnji gotovi proizvod uzgojnog šumarstva, koji dolazi kao materijal (sirovina) za djelatnost iskorištavanja šuma u istoj godini, ne može smatrati da je proizveden troškovima uzgojnog šumarstva u istoj godini. To su veličine koje medju sobom nemaju nikakve veze.

Ne postoji izvjesna ekonomska veza u tome, da ako se želi održati trajna reprodukcija šumskih proizvoda za društvo, onda se mora vezati veličina godišnje proizvodnje iskorištavanja šuma sa osiguranjem te trajne reprodukcije šumskih proizvoda. Znači, mora se, paralelno sa radovima iskorištavanja šuma, trajno odvijati i proizvodnja uzgojnog šumarstva u svakoj godini.

Da bi se pravilno mogli postaviti ekonomski odnosi izmedju proizvodnje uzgojnog šumarstva i proizvodnje iskorištavanja šuma, koje se zajedno nalaze u okviru šumarstva, morali bi se u zajedničkom ukupnom prihodu i njegovim dijelovima ekonomski odvojiti elementi, koje stvara i jedna i druga grana proizvodnje.

Da bi se pravilno ustanovili finansijski rezultati oblasti šumarstva kao i ekonomske zakonitosti, koje tu djeluju, trebalo bi u prvom redu ustanoviti, što vrijednosno predstavlja godišnji proizvod uzgojnog šumarstva, koji dolazi kao sirovina iskorištavanja šume iste godine.

U današnjim uslovima, kako se to izražava prema današnjim instrumentima, to se ne može ustanoviti. Na taj način se onemogućuje da se pravilno ustanove finansijski rezultati šumarstva, a time se onemogućuje da se pravilno utvrde

i ekonomske zakonitosti ove oblasti. To je u današnjim uslovima prepušteno neekonomskim kriterijima. Na taj način se zamagljuje pravi troškovi osnovnog materijala iskorištavanja šuma i sprječavaju pravilni ekonomski odnosi između uzgojnog šumarstva i iskorištavanja šuma. Time se deformišu i ekonomske zakonitosti u oblasti šumarstva.

Stoga i istraženi indikatori kao i ekonomske zakonitosti imaju globalan karakter za šumarstvo kao cjelinu i ne daju detaljne karakteristike proizvodnje uzgojnog šumarstva i proizvodnje iskorištavanja šuma uzetih svaku za sebe, a obadvi je su ekonomski vrlo različite.

Šumarstvo, zapravo, obuhvata dvije djelatnosti koje su po ekonomskim karakteristikama vrlo heterogene kako po karakteru proizvodnje (biološka odnosno mehanička vrsta proizvodnje) tako i po dužini proizvodnog procesa, gdje su i obrtanja sredstava dijametralno različita.

Ove posebne ekonomske karakteristike ovih dviju djelatnosti šumarstva tražile bi detaljnije i posebne ekonomske analize proizvodnje uzgojnog šumarstva i proizvodnje iskorištavanja šuma, koje bi ustanovile i posebne ekonomske zakonitosti u ovim granama, a u istoj oblasti šumarstva.

U današnjim uslovima ni ekonomski instrumenti zajednice, ni knjigovodstvena, ni druga evidencija nisu tako adaptirani, da bi postojala mogućnost ovakvih posebnih ekonomskih analiza.

Ovako, detaljnije, ekonomsko proučavanje uzgojnog šumarstva i iskorištavanja šuma moglo bi doći u obzir, ako bi se postavili takvi ekonomski instrumenti zajednice koji bi to omogućili. Ovo bi bilo nužno radi pravilnih ekonomskih odnosa proizvodnje uzgojnog šumarstva i iskorištavanja šuma.

U prvom redu morao bi se pravilno ustanoviti bruto produkt uzgojnog šumarstva u vrijednosnim mjerilima, odnosno cijene drveta u šumi (na panju) kao osnovne sirovine za iskorištavanje šuma.

Pokušaji da se ustanovi vrijednost šuma prema troškovnim elementima uzgojnog šumarstva ne daju rezultate radi dugogodišnjeg procesa proizvodnje i počešćea ustanovljivanja društveno potrebnog rada. Troškovni elementi u dugogodišnjem procesu proizvodnje na tržištu se ne verificiraju.

Pošto se i u socijalizmu, u prelaznom periodu, nalazimo u stadiju robne privrede gdje se određivanje vrijednosti, odnosno cijena, prepušta tržištu, mogli bi doći u obzir i metodi određivanja cijena drveta u šumi kao završnog proizvoda djelatnosti uzgajanja šuma, u kojima bi se pokazali utjecaji tržišta. To su metodi koji polaze od tržišnih cijena šumskih, odnosno drvnih, proizvoda koje tržište registrira, priznaje, tj. od cijena u ovom slučaju proizvoda iskorištavanja šuma i odbivši društveno potreban rad odnosno objektivne troškove iskorištavanja šuma sa odgovarajućim viškovima rada, da bi se dobile cijene drveta u šumi (na panju). Time bi se ove cijene povezale sa tržištem, čiji uticaji postoje i koji će djelovati dok god postoji robna proizvodnja.

Dok god ne budu ustanovljeni pravilni ekonomski odnosi između uzgojnog šumarstva i iskorištavanja šuma neće se moći ustanoviti ni pravi dohoci u šumarstvu, koji su nastali djelovanjem živog rada u određenoj godini, odnosno određenoj godišnjoj proizvodnji, koja se ekonomski razmatra. Bez toga se ne mogu razgraničiti uticaji bolje organizacije rada od djelovanja prirodnih faktora, većih udaljenosti šuma od tržišta itd. Inače se stvaraju deformacije u dohocima.

Kao što je već rečeno u ovim istraživanjima uzeto je šumarstvo kao cjelina (uključujući u šumarstvo djelatnost šumarstva koja šume uzgaja kao djelatnost šumarstva koja šuma iskorištava).

Prema tome i rezultati istraživanja odnose se na oblast šumarstva kao cjelinu. Tako se treba i tretirati ustanovljene ekonomske karakteristike i zakonitosti kod kretanja ukupnih prihoda novostvorenih vrijednosti, strukture osnovnih i obrtnih sredstava kao i indikatori akumulativnosti, rentabilnosti, ekonomičnosti i efikasnosti u šumarstvu. Kao takvi ti rezultati su upoređivani i sa drugim granama.

Kod ovih istraživanja kretanje vrijednosti, odnosno kretanje ukupnih prihoda, novostvorene vrijednosti kao i dijelova dohodaka bile su pod utjecajem cijena koje su bile ranije plafonirane, a kasnije pod kontrolom. Ti uticaji pojavljuju se u periodu koji se razmatra. Jasno da bi odnosi, koji su se ustanovili pod takvim uslovima bili povoljniji za šumarstvo, da su na tržištu bile slobodne cijene šumskih, odnosno, drvnih proizvoda.

Djelovanje novih privrednih mjera svakako će stvoriti promjene u uslovima privredjivanja sirovinke oblasti proizvodnje kao što je šumarstvo. Stoga bi bilo nužno, da se istraže rezultati i zakonitosti koje će se pojaviti u takvim uslovima i da se kompariraju sa ovima koji su karakteristični za ovaj period koji je analiziran.

Iz cjelokupnog istraživanja proizlazi da šumarstvo odnosno šumsko-privredne organizacije Jugoslavije imaju vrlo slabu akumulativnost i u širem smislu (akumulativnost za društvo), a još slabiju internu akumulativnost, tj. akumulativnost za same šumsko-privredne organizacije.

Izvedene analize nadalje pokazuju da je posebno u Bosni i Hercegovini ta akumulativnost još slabija nego što je akumulativnost šumsko-privrednih organizacija u prosjeku cijele Jugoslavije. Među raznim utjecajima koji su prouzrokovali tako slabu akumulativnost u kojima je kao subjektivni faktor bilo slabo poslovanje, postojali su jaki uticaji objektivnih faktora kao što je nizak organski sastav sredstava i negativan uticaj plafoniranih cijena šumskih odnosno drvnih proizvoda i efekata koji su sa tim vezani.

Izvršena analiza podataka pokazuje vrlo evidentno, nizak organski sastav sredstava šumsko-privrednih organizacija. Obračunati rezultati ukazuju posebno na mala ulaganja u osnovna sredstva u oblasti šumarstva i njihovu lošu strukturu. Načisto je slaba opremljenost orudjima za rad, koja najviše imaju uticaja na organski sastav sredstava, a time i na akumulativnost proizvodnje. Rezultati analiziranja podataka svrstavaju šumarstvo među najniže opremljene oblasti privrede - računajući vrijednost opremljenosti po jednom proizvođaču.

Taj negativni faktor niskog organskog sastava ne može se tako brzo mijenjati radi odredjenih prirodnih uslova koji u velikoj mjeri djeluju u proizvodnji šumarstva. No, nužno je postepeno mijenjati ovako nizak organski sastav sredstava u šumarstvu i približavati ovu oblast industrijskom načinu proizvodnje. Ovo će se postići bržim povećanjem otvorenosti šuma, sve većim uvodjenjem mehanizovanih sredstava, odnosno stvaranjem bolje opremljenosti, povećanjem stručnosti proizvođača, većom primjenom nauke, tehnike i boljom organizacijom rada. Jedino ovakvim mjerama može se povećati niska produktivnost rada i omogućiti da se šumska privreda što povolji-

nije uklopi u međunarodnu podjelu rada. Nužno je, dakle, uvoditi takvu privrednu politiku, naročito investicionu, koja će omogućiti stvaranje višeg organskog sastava u šumskoj privredi, a time i povećanja produktivnosti rada i veće akumulativnosti u ovoj oblasti privrede.

Dosadašnja, skoro nikakva, interna akumulativnost šumsko-privrednih organizacija nije im dozvoljavala da vlastitim sredstvima povećaju proizvodne snage šumske privrede.

Loše djelovanje niskih cijena šumskih, odnosno drvnih, proizvoda pogoršavalo je u velikoj mjeri akumulativnost šumsko-privrednih organizacija. Nove privredne mjere treba povoljno da djeluju naročito na sirovinске oblasti kao što je šumarstvo. Povoljniji odnosi cijena za ovakve grane privrede poboljšaće akumulativnost i šumarstva, a naročito internu akumulativnost šumsko-privrednih organizacija.

Dok sa jedne strane rezultati analiza pokazuju slabu produktivnost rada i nisku akumulativnost šumsko-privrednih organizacija, s druge strane istraživanja daju povoljne razne indikatore, koji jasno ukazuju da ulaganja sredstava u šumsku privredu daju relativno dobre rezultate.

Povoljne stope daju analize rentabilnosti uzimajući u obzir ukupno uložena sredstva u proizvodnju šumarstva.

Rezultati analiza pokazuju, da je čisti finansijski rezultat proizvodnje šumarstva povoljan za društvo, ako se uporedi sa ukupnim sredstvima, koje društvo stavlja na raspolaganje šumarstvu u proizvodnji šumsko-privrednih organizacija.

Takodjer, indikatori rentabilnosti korištenja osnovnih sredstava, kao sredstava, koja se stavljaju na duži rok privrednim organizacijama i čija se vrijednost ulaže u proizvodnju na dugi niz godina, a njihova vrijednost se ne vraća odmah nakon jednog obrtnog ciklusa, daju u šumarstvu rezultate, koji se približavaju industrijskim granama i pored niskog organskog sastava sredstava šumsko-privrednih organizacija.

I prema ovim indikatorima šumarstvo Bosne i Hercegovine zaostaje iza prosjeka šumarstva Jugoslavija.

Naročito povoljne indikatore daju odnosi uložених proizvodnih fondova prema proizvedenom nacionalnom dohotku u šumarstvu. Indikatori efikasnosti po-

kaz uju da šumarstvo sa manje proizvodnih fondova može postići istu količinu nacionalnog dohotka, ako se uporedi čak i sa industrijskim granama. Drugim riječima rečeno iz rezultata istraživanja proizilazi, da je efikasnost ulaganja proizvodnih fondova u šumarstvu takva, da sa istim sredstvima šumarstvo brže povećava nacionalni dohodak, nego što je slučaj u drugim industrijskim granama. Iz toga slijedi da se ulaganja u šumarstvo sa gledišta povećanja nacionalnog dohotka pokazuje povoljnijim nego ulaganja u grane, koje su bile komparirane kod ovih istraživanja, a povećanjem nacionalnog dohotka najbolje se mjeri povećanje privredne moći pojedinih nacija - odnosno zemalja.

Ova istraživanja nadalje pokazuju da se pojavljuju ekonomski neodređeni odnosi unutar same oblasti šumarstva, tj. između djelatnosti uzgojnog šumarstva, koja ima dugogodišnji ciklus proizvodnje i djelatnosti iskorištavanja šuma, čiji je ciklus proizvodnje sličan ciklusima proizvodnje u drugim granama privrede.

Neriješeni ekonomski odnosi medju ovim djelatnostima smetaju pravilnom razvoju obadviije grane. Jedan od glavnih neriješenih problema je taj što ekonomski način ne ustanovljuje vrijednosno godišnji bruto produkt uzgojnog šumarstva, koji postaje početna sirovina iskorištavanja šuma. Ovo deformiše veličinu novostvorene vrijednosti u novčanom brutoproduktu iskorištavanja šuma.

S ovim u vezi nisu stabilno, a ni ekonomski, postavljeni prihodi, odnosno sredstva uzgojnog šumarstva. Nedovoljna, odnosno neadekvatna, sredstva za uzgojno šumarstvo mogu ugroziti reprodukciju, naročito pruženu reprodukciju, šumskih proizvoda, a time ugroziti u budućnosti i reprodukciju grana, koje prerađuju šumske, odnosno drvene, proizvode. Poznato je prema svjetskim statistikama da potrošnja šumskih, odnosno drvnih, proizvoda po jednom stanovniku stalno raste, te je prema tome nužna proširena reprodukcija tih proizvoda. Naročito u našoj zemlji gdje potrošnja izradjenih drvnih proizvoda zaostaje za prosjekom potrošnje drvnih proizvoda razvijenih zemalja Evrope, iako Jugoslavija, a posebno Bosna i Hercegovina, kako je već rečeno spadaju u pogledu šumskih površina u gornju ljestvicu evropskih zemalja.

Nužno je, ovdje, naglasiti da prirodni uslovi daju potencijalnu mogućnost Jugoslaviji, a posebno Bosni i Hercegovini, da se šumska privreda podigne na viši stepen. Šumska privreda ima svoju sirovinsku bazu u cijelosti u zemlji, što joj daje povoljnije ekonomske karakteristike u odnosu na mnoge druge grane, i investiranja u povećanje proizvodnje u ovoj grani je sigurnije i relativno korisnije za zajednicu. Ovo pogotovo kada šumska, odnosno drvna, privreda Jugoslavije i danas igra važnu ulogu u međunarodnoj razmjeni, i njen je devizni bilans povoljniji od onog u drugim granama privrede.

Kao što je već rečeno istraživanja pokazuju, da je oblast šumarstva u pogledu upotrebe proizvodnih fondova povoljnija od kompariranih grana proizvodnje, pa su prema tome dosadašnja ulaganja u ovu granu bila malena i neadekvatna potencijalnoj mogućnosti ove oblasti, iako ona sa istim proizvodnim fondovima brže nego industrijske grane povećava nacionalni dohodak zajednice. Stoga privredna politika zajednice treba da se u mnogo većoj mjeri usmjeri na šumsku privredu, jer po svim istraživanim ekonomskim indikatorima ona to i zaslužuje.

RESEARCH ON COMPLEX ECONOMIC AND FINANCIAL SITUATION
OF BOSNIA AND HERZEGOVINA FOREST ENTERPRISES

S u m m a r y

The basic conditions in which the forest economy of Bosnia and Herzegovina operates and the results achieved by this economic activity were elaborated in this study.

The results of the research, were worked out on the basis of forest enterprises business data in Bosnia and Herzegovina for a period 1962. - 1964.

Special attention was given to the analysis of

- conditions of work,
- proportions and conditions of timber fund,
- kind and structure of basic means of production,
- kind and structure of the means of trade
- amortization in forestry

Among the successful business indicators, the following were established

- total value of production,
- national income,
- labor surplus,
- economicity
- rentability.

Data of business conditions and results were compared to the corresponding indicators of other economic activities.

It was established that the investments in forestry were insufficient although this economic branch is able to make business more successfully than some other economic branches in which even more was invested.

The need of greater investment in the culture of the forests was pointed out. In other words the extent of the works in culturing the forests is not in proportion with the extent of timber fund usage (timber logging).

In the coming period it is necessary to give more attention to the development of forestry, since this economic activity is among the most important in Bosnia and Herzegovina.

	Strana
1. UVODNA RAZMATRANJA	5
2. PODRUČJE ISTRAŽIVANJA	6
3. STANJE ŠUMA ODNOSNO ŠUMSKIH POVRŠINA KAO I STANJE ŠUMSKOG FONDA	8
4. ANALIZA STANJA I STRUKTURE ULOŽENIH SREDSTAVA U ŠUMSKOJ PRIVREDI	11
4.1. Analiza stanja i struktura osnovnih sredstava	11
4.2. Analiza stanja obrtnih sredstava u granama šumske odnosno drvne privrede	18
5. KRETANJE I STRUKTURA TROŠKOVA U ŠUMSKOJ PRIVREDI	20
5.1. Kretanje troškova predmeta rada odnosno troškova materijala	21
5.2. Kretanje troškova amortizacije	22
5.3. Kretanje troškova koji se odnose na živi rad	23
5.4. Strukturni odnos troškova u granama šumske privrede	24
6. ANALIZA KRETANJA UKUPNIH PRIHODA I NOVOSTVORENE VRIJEDNOSTI ŠUMSKE PRIVREDE	26
6.1. Analiza kretanja ukupnih prihoda šumske privrede	27
6.2. Analiza kretanja novostvorene vrijednosti u šumskoj privredi	32
7. REPRODUKCIJA U ŠUMARSTVU	35
7.1. Kretanje sredstava za regeneraciju šuma	36
8. AKUMULATIVNOST, RENTABILNOST, EKONOMIČNOST I EFIKASNOST ULOŽENIH SREDSTAVA U OBLASTI ŠUMSKE PRIVREDE	38
8.1. Akumulativnost u oblasti šumske privrede	39
8.2. Indikatori rentabilnosti u šumskoj privredi	42
8.2.1. Indikatori rentabilnosti ukupno uložених sredstava	43
8.2.2. Rentabilnost korišćenja osnovnih sredstava u šumskoj privredi	44
8.2.3. Ekonomičnost u šumskoj privredi	46
8.2.4. Efikasnost ulaganja u šumsku privredu	47
9. DISKUSIJA I REZIME	48
SUMMARY	57